

T Ü R K T A R İ H K U R U M U

BELLE TEN

Cilt: LXXVII

AĞUSTOS 2013

Sayı: 279

HAÇLILAR VE DOĞU HİRİSTİYANLARI ARASINDAKİ İLİŞKİLER

AYDIN USTA*

Papa II. Urbanus'un (1088-1099) 1095 Kasımında Clermont Konsi-
li'nde yaptığı konuşmanın sonrasında başlayan Haçlı Seferlerinin ana
temalarından biri de *Doğulu Hıristiyan kardeşlere yardım ve Müslümanların
ayakları altında çiğnenen Hz. İsa'nın kutsal hatıralarının bulunduğu Kudüs'ün
kurtarılması* olmuştur¹. Burada bahsi geçen *doğulu Hıristiyan kardeşler*
şeklindeki ifadenin direkt muhatabı Bizans İmparatorluğu idi². Ancak
doğudaki Hıristiyan varlığı sadece Bizans ve onun Ortodoks tebaasından
ibaret değildi. VII. yüzyılın ilk yarısından beri Müslümanların hâkimiye-

* Doç. Dr., Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih
Bölümü, İstanbul/TÜRKİYE, aydinusta@gmail.com

¹ Papa'nın konuşması ile ilgili bkz., Fulcherius Carnotensis, *Gesta Francorum Iherusalem Pe-
grinantium*, ing. trc., F. Rita Ryan, *A History of the Expedition to Jerusalem 1095-1127*, Knoxville
1969, s. 62-67; Robertus Monochus (Robert the Monk), *Historia Iherosolimitana*, ing. trc. Carol
Sweetenham, *Robert the Monk's History of the First Crusade*, Burlington 2005, s. 79-81.

² Frederic Duncalf, "The Council of Piacenza and Clermont", *A History of the Crusades*, I,
gen. ed. K. M. Setton, Londra 1969, s. 222-229; Cristopher McEvitt, *The Crusades and Chris-
tian World of the East, Rough Tolerance*, Philadelphia 2008, s. 48; Ebru Altan, "Haçlı Seferleri ve
Doğu Hıristiyanları", *Sosyologca*, sayı: 3, Ocak-Haziran 2012, İstanbul, s. 63-64.

MEMLÜK TARİHÇİLERİNE GÖRE DULKADİROĞLU ŞAHSUVAR BEY İSYANI*

FATİH YAHYA AYAZ**

Giriş

Tarihteki en büyük Müslüman-Türk devletlerinden biri olarak kabul edilen Memlükler (648-923/1250-1517), hükmettikleri geniş coğrafyayı ve İslâm dünyasının batısını korumak için büyük bir mücadele vermişlerdir. Mücadele içerisine girdikleri devletlerin başında Bağdat'ı tarumar ederek Abbâsî Devleti'ni (132-656/750-1258) ortadan kaldıran, daha sonra da Suriye'ye yönelen Moğollar gelmektedir. Memlük Devleti kendi topraklarına yaklaşan bu büyük tehlikeye karşı Aynicâlût Savaşı (25 Ramazan 658/3 Eylül 1260)¹ ile başlayan ve yarım asırdan fazla süren çetin bir mücadele vermek zorunda kalmıştır. Bu mücadele sürecinde Memlüklerin karşısında sadece Moğolların batı kolunu temsil eden İlhanlı Devleti (654-754/1256-1353) değil, onlara tâbi olan Çukurova (Kilikya) Ermeni Krallığı ve Suriye sahilleri ile Antakya'da kurulmuş olan Haçlı devletçikleri de bulunuyordu. Aynicâlût Savaşı'ndan sonra bahsedilen bölgede başka önemli bir güç bulunmadığından kendilerini İslâm dünyasının hamisi olarak görmeye başlayan Memlükler, bir yandan

* Bu çalışma, 29 Nisan-1 Mayıs 2011 tarihlerinde gerçekleştirilen “Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu”nda sunulan tebliğin oldukça genişletilmiş ve gözden geçirilmiş şeklidir.

** Doç. Dr., Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslâm Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, Adana/TÜRKİYE, fyayaz@yahoo.com

¹ Bu savaşla ilgili geniş bilgi için bk. Abdülkerim Özeydin, “Aynicâlût Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, IV (1991), s. 275-276; Süleyman Özbek, “Yakın Doğu Türk-İslâm Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud”, *Türkler*, V (2002), s. 127-133; John M. Smith, Jr., “ ‘Ayn Jâlût: Mamlûk Success or Mongol Failure?’”, *Harvard Journal of Asiatic Studies (HJAS)*, ILIV/2 (1984), s. 307-328; Fayed Hammâd Âşûr, *el-Alâkâtü's-siyâsiyye beyne'l-Memâlik ve'l-Muğûl fi'd-Devleti'l-Memlûkiyyeti'l-ûlâ*, Kahire 1976, s. 51-59; Nuray Ergun, *Ayni Câlût Savaşı ve Neticeleri (658/1260)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Tarih Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1999, s. 35-52.

Bağdat'ı İlhanlıların elinden alma teşebbüsünde bulunurlarken², bir yandan da Memlük sultanı el-Melikü'z-Zâhir Baybars'ın (658-676/1260-1277) başlattığı ve haleflerinin devam ettirdiği bir dizi fetih hareketi sonucunda Suriye bölgesindeki Haçlı devletlerini tamamen ortadan kaldırmaya çalışmışlardır³.

Memlükler, özellikle de Sultan Baybars yukarıda bahsedilen mücadele stratejisinin bir gereği olarak, Moğol istilâsı sebebiyle Suriye'nin kuzeyine göç eden Türkmenlere kucak açmışlar, onları Gazze'den başlayarak Sis (Kozan) hududuna kadar olan bölgede iskân etmişlerdi. Bazı Türkmen beylerine emîrlik payesi ve iktâ vermek suretiyle Suriye sınırında İlhanlı Devleti'ne karşı Türkmenlerin oluşturduğu bir tampon bölge meydana getirmişlerdi⁴. XIV. asrın ilk yarısında İlhanlı Devleti'nin çöküşe geçmesiyle birlikte Memlüklerin himaye ve desteğinden de cesaret bulan bu Türkmen beyleri daha serbest hareket etmeye başlamışlar, bahsedilen bölgede irili ufaklı beylikler tesis etmeye muvaffak olmuşlardı⁵. Bunlar arasında Zeyneddin Karaca Bey'in temellerini attığı Dulkadir-ogulları da (1337-1522)⁶ bulunuyordu.

Memlük Devleti, Müslümanları koruma, soydaşlarına kucak açma ve İlhanlılar ile Kilikya Ermenilerine karşı tampon bölge oluşturma gibi maksatlarla himaye edip desteklediği Türkmenleri daima kendisine tâbi unsurlar olarak görmüş ve bu anlayış doğrultusunda onların müstakil hareket etmelerine mâni olmaya çalışmıştır. Nitekim Osmanlıların güçlü

² F. Âşûr, *el-Alâkâtü's-siyâsiyye*, s. 56; İsmail Yiğit, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi: Memlükler*, VII, İstanbul 1991, s. 39, 43. Ayrıca bk. Reuven Amitai-Preiss, *Mongols and Mamluks: The Mamluk-Ilkhanid War, 1260-1281*, Cambridge 1996, s. 1-2.

³ Memlüklerin bölgedeki Haçlı devletlerini ortadan kaldırmasıyla ilgili bilgi için bk. Ali Aktan, "Memlük-Haçlı Münasebetleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 106 (1997), s. 416-451.

⁴ Faruk Sümer, "Çukurova Tarihine Dâir Araştırmalar (Fetihten XVI. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar)", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, 1/1 (1963), s. 8; Cüneyt Kanat, "Memlükler'in Baybars Zamanındaki (1360-1377) Suriye-Çukurova Siyaseti ve Bu Siyasetin Çukurova'nın Türkleşmesindeki Rolü", *III. Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Sempozyumu, Bildiriler*, Adana 1999, s. 432.

⁵ Refet Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989, s. 7, 9.

⁶ Bu beylikle ilgili bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, Ankara 1988, s. 169-175; Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989; a.mlf., "Dulkadroğulları", *DİA*, IX (1994), s. 553-557.

bir devlet olarak tarih sahnesine girişinden sonra bahsedilen bölgelerdeki Ramazanoğulları ve Dulkadıroğulları gibi beylikleri kontrolü altına almaya çalışması, söz konusu bölgede Memlükler ile Osmanlılar arasında nüfuz mücadelesine neden olurken, aynı zamanda Memlüklerin bu beyliklerle sorunlar yaşamasına da yol açmıştır⁷. Bu bağlamda özellikle Memlük-Dulkadıroğulları ilişkilerinin, Memlükler ile Osmanlılar arasındaki nüfuz mücadelesinin tesirinde şekillendiğini söylemek mümkündür.

Biz bu çalışmada, Memlük-Dulkadıroğulları ilişkilerini bir bütün olarak ele almak yerine, bu münasebetlerin bahsi geçen hususiyetini en fazla ortaya koyan örneklerden Şahsuvar Bey'in isyanını ele alacağız. Burada da sadece Memlük tarihçilerinin Şahsuvar Bey meselesine yaklaşımını öne çıkaracağız.

Şahsuvar Bey'in Ortaya Çıkışına Kadar Memlük-Dulkadıroğulları Münasebetleri

Memlük Devleti devamlı sorun oluşturan kuzey sınırı⁸, daha önce de ifade edildiği gibi, bazı Türkmen beylerine emîrlik payesi ve iktâ vermek suretiyle oluşturduğu bir tampon bölge ile muhafaza etmeye çalışmıştır. Ancak himaye edip desteklediği Türkmenleri daima kendisine tâbi unsurlar olarak görmüş, onların müstakil hareket etmelerine de mani olmaya çalışmıştır. Memlük Devleti bu beylerin hüküm sürdüğü bölgeleri Şam vilâyetinin bir uzantısı kabul etmiş, buralara merkezden, yüksek rütbeli ümera arasından nâib tayin etmek suretiyle daima kontrolünü hissettirmiştir. Nitekim Dulkadıroğulları Beyliğinin de merkezi olan Elbistan'ı "Ebülüsteyni'l-Mahrûse" olarak isimlendirmiş ve buradaki nâiblere

⁷ Bk. Yiğit, *Memlükler*, VII, 148, 149, 157; Kazım Yaşar Koprıman "Mısır Memlûkleri (1250-1517)", *Türkler*, V, 117; a.mlf., "Memlûkler", *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, VI, İstanbul 1987, s. 524. Ayrıca bk. Şehabettin Tekindağ, "Fâtih Devrinde Osmanlı-Memlûklu Münasebetleri", *İÜEF Tarih Dergisi*, XXX (1976), s. 77 vd.; Selâhattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyâsî ve Askerî Faaliyeti*, Ankara 1999, s. 329 vd.

⁸ Memlük Devleti'nin kuzey sınırı ile ilgili bk. Altan Çetin, *Memlük Devleti'nin Kuzey Sınırı*, Ankara 2009.

binler emîri (*mukaddemü elf* veya yüzler emîri: *emîrü mie*)⁹ payesi vermiştir¹⁰. Memlûkler döneminin meşhur ansiklopedist tarihçilerinden Kalkaşendî (ö. 821/1418), Şam vilâyetinin haricinde Memlûklere bağlı nâiblikleri anlatırken bunların suğûr ve avâsım bölgesine¹¹ dâhil olan sekiz tanesini ayrı ayrı zikretmekte, valilerinin kim tarafından ve hangi rütbedeki emîrlerden seçileceğini de açık bir şekilde kaydetmektedir. Buna göre, Elbistan doğrudan sultan tarafından tayin edilen ve binler emîri payesine sahip nâiblerce yönetilmektedir. Burada sayılan şehirler arasında mevcut uygulamaya göre sadece Elbistan, Ayas, Tarsus, Adana ve Sis gibi Dulkadıroğulları ve Ramazanoğulları arasından seçilen nâiblerce yönetilenlere merkezden atama yapılmakta, valilerin payeleri de en üst rütbeden tahsis edilmektedir. Geri kalanlar içerisinde, meselâ Malatya ve Darendede gibi şehirlerin valileri Halep nâibi tarafından, “onlar” veya “tabilhâne” (kırklar) emîrleri gibi daha alt rütbeye sahip Memlûk ümerasından seçilmektedir¹². Bu durum, Memlûk Devleti’nin Dulkadıroğulları ve Ramazanoğulları gibi beylikleri ciddi murakabe altında tutmak istediğini açıkça ortaya koymaktadır.

⁹ “Ümerâü'l-mîn” veya “mukaddemü'l-ülûf” olarak da tabir olunan bu emîrler, Memlûk ordusundaki en üst rütbeyi hâiz grup idi. Emîrleri altında normal zamanda en az yüz süvari bulunur, savaş sırasında ise “ecnâdü'l-halka” denilen tumarlı askerlerden bin kişiye komuta ederlerdi ve bu sebeple onlara “emîrü mie” veya “mukaddemü elf” isimleri verildi. Rütbece onların altında bulunanlara “ümerâü tablhâne” (bando emîrleri veya kırk başlıklar) denilir ve komutaları altında, bazılarınınki yetmişe ulaşmakla birlikte genellikle kırk memlûk bulunurdu. Rütbece bunların ardından, emîrleri altında on-yirmi arası memlûk bulunan “ümerâü işrinât” veya “aşerât” (yirmiler emîrleri), on memlûk bulunan “ümerâü aşere” (on başlıklar, onlar emîrleri) ve beş memlûk idare eden “ümerâü hamsevât” (beşler emîrleri) geliyordu. Bu konuda daha geniş bilgi için bk. Şihabeddin Ahmed b. Yahya b. Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-ebşâr fi memâlikü'l-emsâr: Memâlikü Mısr ve's-Şâm ve'l-Hicâz ve'l-Yemen* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid), Kahire 1985, s. 27, 28; Ahmed b. Ali el-Kalkaşendî, *Subhu'l-a'sâ fi smâati'l-înşâ*, I-XV, Kahire 1910-1920, IV, 14-15; Takıyyüddin Ahmed b. Ali el-Makrîzî, *Kütübü'l-Mevâz ve'l-i'tibâr bi-zikri'l-hutat ve'l-âsâr (el-Hutat)*, I-II, Beyrut, ts., II, 215-216; Garsüddin Halil İbn Şahin ez-Zâhirî, *Zübdetü Keşfi'l-memâlik ve beyânü't-turuk ve'l-mesâlik* (nşr. Paul Ravaisse), Paris 1894, s. 113; David Ayalon, “Studies on the Structure of the Mamluk Army -II”, *Bulletin of the School of Oriental and African Studies (BSOAS)*, XV (1953), s. 467-471.

¹⁰ Bk. Kalkaşendî, *Subhu'l-a'sâ*, VII, 172, IV, 228.

¹¹ Müslüman devletlerle Bizans arasında tahkim edilmiş sınır bölgeleri olarak nitelendirilen suğûr ve avâsım hakkında bk. Hakkı Dursun Yıldız, “Avâsım”, *DİA*, IV (1991), s. 111-112.

¹² Bk. Kalkaşendî, *Subhu'l-a'sâ*, IV, 228-229.

Memlük Devleti'nin büyük önem verdiği Elbistan, Maraş ve civarına hâkim olan ve Zeyneddin Karaca Bey tarafından temelleri atılan Dulkadıroğulları Beyliği, iki asra yaklaşan siyasî ömründe, genelde Memlülklerle bağı kalmıştır. Ancak ilişkiler her zaman iyi olmamış, Memlülklerin arzusu hilafına hareket eden Dulkadıroğulları beyleri ağır bir şekilde cezalandırılmışlardır. Nitekim müstakil hareket etmeye çalışan Karaca Bey Kahire'de idam edilirken, yerine getirilen oğlu Halil Bey de benzer hareketleri nedeniyle Çerkez Memlülklerin (784-923/1382-1517) ilk sultanı olan el-Melikü'z-Zâhir Berkuk'un (birinci saltanatı: 784-791/1382-1389, ikinci saltanatı: 792-801/1390-1399), düzenlediği bir suikast sonucu öldürülmüştü. Daha sonraki bey Sevlî (veya Sûlî), Memlük Devleti'nin hasmı Timur'un arzusuyla Anadolu'nun fethine girişince, Memlülklerin gazabına uğradı ve katledildi¹³.

Sevlî Bey'den sonra meydana gelen olaylar, Memlük-Osmanlı anlaşmazlığının başlangıcını da simgelemektedir. Zira Memlülkler tarafından Sevlî Bey'in yerine getirilen oğlu Sadaka, karşısında Osmanlı padişahı Yıldırım Bayezid'in desteklediği amcasının oğlu Mehmed Bey'i buldu. Yıldırım Bayezid bu iki beyin mücadelesine Mehmed Bey lehinde müdahalede bulunarak onu Elbistan'ın başına getirdi. Bundan sonra Memlülkler ve Osmanlılar, Dulkadıroğullarını birbirlerine karşı himaye hususunda çekişeceklerdir¹⁴.

Mehmed Bey, Yıldırım Bayezid'in desteğiyle nâib olmasına rağmen Memlülklerle genelde iyi geçindi. Yerine geçen oğlu Süleyman Bey de iyi münasebetleri devam ettirdi. Süleyman Bey'in ardından beyliğe getirilen Melik Aslan dostça ilişkileri sürdürmek istediye de Karamanlılarla mücadelesi ve özellikle Memlülklerle çekişme içinde olan Akkoyunlularla yaşadığı sorunlar kendisini rahat bırakmadı. Kayseri'yi işgal eden Karamanlılardan bu şehri geri almaya çalıştıysa da Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın onlara yardım etmesi nedeniyle başarılı olamadı. Üstelik Harput'u da Uzun Hasan'a bırakmak zorunda kaldı. Melik Aslan Bey, Harput'un Uzun Hasan'a bırakılmasında kendisini ku-

¹³ Bk. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 170; Yinanç, "Dulkadıroğulları", s. 553-554; Kâzım Yaşar Koprıman, *Mısır Memlülkleri Tarihi: Sultan al-Malik al-Mu'ayyad Şeyh al-Mahmûdî Devri (1412-1421)*, Ankara 1989, s. 168, 169; Yiğit, *Memlülkler*, VII, 155, 156.

¹⁴ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 34.

surlu gören Memlük sultanı el-Melikü'z-Zahir Hoşkadem'in (865-872/1461-1467) tepkisini çekti ve bir suikastla öldürüldü. Yerine kardeşi Şahbudak, bey olarak tayin edildi¹⁵.

Şahbudak'ın Dulkadiroğulları memleketine bey olarak tayin edilmesi, Memlükleri uzun süre uğraştıracak olan Şahsuvar isyanının başlamasına da sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nin de müdahil olduğu bundan sonraki süreçte Memlük-Dulkadiroğulları ilişkileri tekrar silahlı bir mücadeleye dönüşecektir.

Şahsuvar Bey'in Ortaya Çıkışı ve Ona Karşı Düzenlenen Seferler

Şahsuvar Bey'in Memlük kaynaklarında zikredilmeye başlaması, kardeşi Melik Aslan'ın bir suikast neticesinde katledilmesinden sonradır. Esasen Şahsuvar'ın Osmanlılar tarafından Dulkadiroğulları beyi olarak tayin edilmesinde söz konusu hadisenin mühim rolü vardır¹⁶. Ayrıca, ileride işaret edileceği gibi Şahsuvar'ın Memlüklere karşı başlattığı isyan da bu olaya bağlanmıştır. Bu bakımdan öncelikle Melik Aslan'ın katledilmesiyle ilgili rivayetlere temas etmek gereklidir. Memlük tarihçileri Melik Aslan'ın Elbistan'da Cuma namazı kılariken bir fedai tarafından bıçaklanarak öldürüldüğünü, onun ölümünün hemen ardından bu fedainin de katledildiğini bildirmektedirler (Rebûlevvel 870/Ekim 1465)¹⁷. Bazı tarihçiler Şahsuvar Bey meselesini kastederek Melik Aslan'ın katle-

¹⁵ Yinanç, "Dulkadiroğulları", s. 554-555. Ayrıca bk. Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 171-172; Yiğit, *Memlükler*, VII, 156.

¹⁶ Bk. Tekindağ, "Fâtih Devrinde Osmanlı-Memlûklü Münasebetleri", s. 78; Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 62; Tansel, *Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti*, s. 332-333.

¹⁷ Ebü'l-Mehâsin Cemaleddin Yusuf İbn Tağriberdî, *en-Nücûmü'z-zâhîre fî mülûki Mısır ve'l-Kâhîre*, XVI (Cemaleddin eş-Şeyyâl-Fehim M. Şeltût), Kahire 1972, s. 345; Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman es-Schâvî, *ed-Davü'l-lâmi' li-ehli'l-kaini't-tâsi'*, I-XII, Kahire, ts., **312-313**; a.mlf., *Veczü'l-keâm fi'z-zeyl alâ Düveli'l-İslâm* (nşr. Beşşâr A. Maruf v.dğr.), I-IV, Beyrut 1995, II, 779-780; Zeyneddin Abdülbasit b. Halil İbn Şahin ez-Zâhirî el-Malatî, *Neylü'l-emel fi zeyli'd-Düvel* (nşr. Ömer A. Tedmürî), I-IX, Beyrut 2002, VI, 229; Muhammed b. Ahmed İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr fi vekâü'd-dühûr* (nşr. Muhammed Mustafâ), I-V, Kahire 1982-1984, II, 434-435.

dilmesiyle birlikte şer ve fitne kapısının açıldığına da işaret ederler¹⁸. Zira Dulkadiroğullarının ileri gelenleri, Melik Aslan'ın katlinden kardeşi ve yeni beyleri Şahbudak'ı sorumlu tutmuşlar ve Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmed'e başvurarak Melik Aslan'ın diğer kardeşi Şahsuvar'ı bey olarak tayin etmesini istemişlerdi¹⁹. Dulkadiroğulları hanedanının damadı olan Fatih Sultan Mehmed, hısımlık münasebetlerini de kullanarak bu sayede bölgeye müdahale etme imkânını bulmuştu. Şahsuvar'ı açıkça destekleyen padişah, Memlük sultanı Hoşkadem'e yolladığı iltimas-nâmede bu akrabalık bağlarına işaret etmek suretiyle Dulkadiroğullarına bey tayini hususunda hak sahibi olduğunu ihsas etmişti²⁰. Bunun ardından da Şahsuvar, Memlüklerin tayin ettiği Şahbudak'a karşı harekete geçti. Şahsuvar, bu toprakların atalarına ait olduğu düşüncesiyle hareketini meşru görüyordu²¹.

Dulkadiroğullarının ileri gelenleri bahsi geçen suikasttan Şahbudak'ı, dolayısıyla da onu destekleyen ve bey tayin eden Memlükleri sorumlu tutarlarken, eserlerini bu dönemde kaleme almış olan bazı Memlük tarihçilerinin bunu destekler mahiyette nakillerde bulunmaları dikkat çekicidir. Meselâ İbn Tağriberdî (ö. 874/1469) *en-Nücümü'z-zâhire* adlı eserinin bir yerinde Melik Aslan'ı öldüren fedaiyi kimin gönderdiğini söylemeyi gerekli görmediği ifadesini kullanırken²², bir başka yerinde ise bu fedaiyi Hoşkadem'in gönderdiğine dair dedikodular bulunduğunu nakleder²³. Abdülbasit el-Malatî de (ö. 920/1514), bu suikastın el-Melikü'z-Zahir Hoşkadem tarafından tertip edildiğinin söylendiğini, bunları kayda değer bulduğunu ifade etmekte²⁴, hatta daha da ileri giderek sultanın bu husustaki görüşünün uğursuz sonuçlar doğurduğunu ve bunların halen devam

¹⁸ Bk. İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XVI, 345; Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 229; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühür*, II, 435.

¹⁹ Tekindağ, "Fâtih Devrinde Osmanlı-Memlûk Münasebetleri", s. 78; Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 62; Tansel, *Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti*, s. 332-333.

²⁰ Tekindağ, "Fâtih Devrinde Osmanlı-Memlûk Münasebetleri", s. 77-78; Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 55, 63-64. Ayrıca bk. Tansel, *Fatih Sultan Mehmed'in Siyasî ve Askerî Faaliyeti*, s. 333-334.

²¹ Sehâvî, *ed-Davü'l-lâmi'*, III, 274.

²² *en-Nücümü'z-zâhire*, XVI, 292.

²³ *en-Nücümü'z-zâhire*, XVI, 345.

²⁴ *Neylü'l-emel*, VI, 229.

ettiğini söylemekten çekinmemektedir²⁵. Bu iki tarihçinin evlâdü'n-nâs²⁶ denilen ümera çocuklarından olduğu, babalarından dolayı yönetici zümreyle yakın ilişkileri bulunduğu dikkate alındığında o dönemde bu ifadeleri kullanmalarının zorluğu daha iyi anlaşılabilir²⁷. Yine, evlâdü'n-nâs arasında sayılan İbn İyâs'ın (ö. 930/1524), Sultan Hoşkadem'in vefatının ardından yazdığı hal tercemesinde, muhtemelen Melik Aslan'a düzenlenen suikasti kastederek Şahsuvar fitnesinin çıkmasına bu sultanın sebep olduğu ve bu yüzden birçok sıkıntı yaşandığı gibi kendi zamanına kadar devam eden Memlük-Osmanlı düşmanlığının da bundan kaynaklandığı şeklindeki kayıtları²⁸ burada zikredilmelidir.

Memlük kaynakları, bahsi geçen suikasttan sonra gelişen olaylarda Şahsuvar Bey'in ismini zikretmeye başlarlar ve onun ortaya çıkışını Cemaziyelâhir 870 (Ocak-Şubat 1466) olarak tarihlendirirler. Nitekim bu tarihte Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmed'in Memlük sultanı Hoşkadem'e elçi göndererek, daha önce öldürülmüş olan Elbistan nâibi Melik Aslan'ın yerine kardeşi Şahsuvar'ın tayin edilmesini talep ettiği, Hoşkadem'in daha önce bu vazifeye Şahbudak'ı tayin ettiğini öğrenince de bundan rahatsız olarak Şahsuvar'ı desteklemeye karar verdiği nakledilir. Tarihçiler Osmanlıların Şahsuvar'ı desteklemek ve Memlüklerin tayin ettiği Şahbudak'ın elinden Elbistan'ı almasına yardım etmek üzere bir birlik göndermesinin Hoşkadem'i büyük sıkıntıya soktuğunu ifade etmektedirler²⁹.

²⁵ Bk. Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 232.

²⁶ Evlâdü'n-nâs, Memlük emirlerinin hür olarak doğan oğullarından oluşan ve ihtiyat askeri olarak kabul edilen askerî ve sosyal zümreye verilen isimdir. Geniş bilgi için bk. Kalkaşendî, *Subhu'l-a'şâ*, IV, 16, 51; Seyyid Muhammed es-Seyyid, "Evlâdü'n-Nâs", *DİA*, XI (1995), s. 525-526; Ayalon, "Awlâd al-Nâs", *Encyclopaedia of Islam New Edition (EP)*, I (1954), s. 765; Yiğit, *Memlükler*, VII, 217.

²⁷ Bu iki tarihçinin hayatıyla ve bu konularıyla ilgili bilgi için bk. Mustafa Çuhadar-İsmail Yiğit, "İbn Tağrıberdi", *DİA*, XX (1999), s. 385-388; Özaydın, "Abdülbasit el-Malatî", *DİA*, I (1988), s. 201.

²⁸ Bk. İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, II, 457.

²⁹ Bk. Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 235; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, II, 436.

Sultan Hoşkadem bu gelişmeler üzerine başlarında Atabek³⁰ Kânım et-Tâcir'in³¹ bulunduğu yedi tane binler emiri ve daha alt rütbede emirlerle birçok askerden müteşekkil bir birliğe (tecrîde)³² Şahsuvar'a karşı Şahbudak'a destek olmak amacıyla sefere hazırlanma emri verdi. Ancak daha sonra bu emir iptal edildi³³. Abdülbasit el-Malatî, Şahsuvar taraftarlarından gelen olumlu haberler üzerine bu seferin iptal edildiğini nakletmektedir. Buna göre Şahsuvar taraftarları, Memlûk sultanının aleyhinde birtakım faaliyetlere girmeyi amaçlamadıklarını, bilakis Şahsuvar'ı bey tayin etmesi için sultandan müsaade istediklerini iletmişlerdir³⁴.

Sefer iptal edilmekle birlikte, Halep'ten gelen haberler acil tedbir alınmasını gerektirecek şekildedir. Bu haberlere göre, Şahsuvar, Şahbudak'ı Dulkadiroğullarına ait bölgeden çıkararak buraları ele geçirmişti. Bunun üzerine Halep ve Hama nâibleri Şahbudak'a yardım için bölgeye gönderilmişlerdi (Şaban 870/Mart-Nisan 1466)³⁵. Sefer

³⁰ Memlûk Devleti'nde saltanat nâibliğinden sonraki en büyük görev "atabeklik" idi. Bu görevi yürüten emire "atabekü'l-asâkir" unvanı verilir. Bu unvan, Mısır'daki ordunun komutanı sıfatını taşımaktan başka üstlendiği herhangi bir vazife bulunmayan ve yüzler emirlerinden olan atabeklerin mevkilerini yüceltmek amacıyla kullanılıyordu. Ayrıca Dimâşk ve Halep'te de birer atabekü'l-asâkir bulunurdu. Atabekler daha sonraları "el-emîrî'l-kebir" ve "beylerbeyi" olarak da isimlendirilmeye başladı. Saltanat nâibliğinin önemini kaybetmesiyle atabeklerin nüfuzlarının artması ve idareyi fiilen ellerine almaları neticesinde bu görevi yürütenlerin bazen "müdebbirü'l-memâlik" veya "müdebbirü'l-memâliki'l-İslâmiyye" şeklinde nitelendirildikleri de oluyordu. Atabeklik göreviyle ilgili daha geniş bilgi için bk. Kalkaşendî, *Subhu'l-aşâ*, IV, 18; İbn Şahin ez-Zâhiri, *Zübde*, s. 112-113; Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, Ankara 1988, s. 352-353; Hasan el-Bâşâ, *el-Fünûnü'l-İslâmiyye ve'l-vezâif ale'l-âsârî'l-Arabîyye*, I-III, Kahire, ts., I, 13-20; Ayalon, "Studies on the Structure of the Mamluk Army- III", *BSOAS*, XVI (1954), s. 58-59; P. M. Holt, "Memlûk Sultanlığında Devlet Yapısı" (çev. Samira Kortantamer), *Bellelen*, LII/202 (1988), s. 239-241.

³¹ Kânım min Safer Hoca el-Müeyyedî et-Tâcir (ö. 871/1466) hakkında bk. İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XVI, 351; Sehâvî, *ed-Davü'l-lâmi'*, VI, 200-201; Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 250; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühür*, II, 442-443.

³² Tecrîde veya el-cerîde, seri hareket etmek maksadıyla bazı ağır silahlar ve piyadelerin dâhil edilmediği süvari birliği için kullanılan bir tabirdir. Bk. Muhammed Ahmed Dühmân, *Mu'cemü'l-elfâzı't-târihiyye fi'l-asri'l-Memlûki*, Beyrut 1990, s. 42.

³³ İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XVI, 293; Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 235, 236; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühür*, II, 436-437.

³⁴ *Neylü'l-emel*, VI, 235, 236.

³⁵ Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 238. Ayrıca bk. İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühür*, II, 437.

sırasında Şahsuvar'ın Şahbudak'ı yenilgiye uğrattığını haber alan bu nâibler görev yerlerine geri döndüler³⁶.

Bu hadisenin ardından Şahsuvar'ın Elbistan'dan ayrıldığı, onunla mücadele etmekte yetersiz kaldığı düşünülen Şahbudak'ın yerine amcası Rüstem'in Dulkadıroğulları Beyliğine tayin edildiği şeklinde ortak noktaları bulunan ancak bazı hususlarda farklılıklar arz eden birtakım bilgiler nakledilmektedir. Meselâ İbn Tağrıberdî bu ortak nokta oluşturan malumatı zikrettikten sonra Rüstem Bey'in Şahsuvarla mücadelede Şahbudak'tan daha zayıf kalacağı şeklinde bir kanaat serdederek konuyu sonlandırır³⁷. Abdülbasit el-Malatî, Halep nâibinden Şahsuvar'ın Elbistan'dan ayrıldığına dair bir bilgi geldiğini, ancak Sultan Hoşkadem'in bunu yeterli görmeyerek Şahbudak'ın yerine amcası Rüstem'i Dulkadıroğulları Beyliğine tayin ettiğini bildirir. Müellif kendi kanaatine göre de Şahbudak'ın Şahsuvarla mücadelede başarısız ve yetersiz olduğunun altını çizer³⁸. İbn İyâs ise Halep'ten gelen haberlere göre Şahsuvar'ın Elbistan halkı ona yüz vermediğinden buradan ayrıldığını ve sultanın da Şahsuvarla savaşmakta yetersiz gördüğü Şahbudak'ın yerine amcası Rüstem'i Elbistan nâibliğine tayin ettiğini belirten bir nakilde bulunur³⁹. İbn İyâs'ın rivayetinde dikkat edilmesi gereken nokta, Şahsuvar'ın Elbistan'dan ayrılmasının halktan destek görmemesine bağlanmış olmasıdır. Oysa Abdülbasit el-Malatî, zımnen, Şahsuvar'ın Memlûk sultanına hoş görünmek için Elbistan'dan çıktığını, sultanın ise bunu kabul etmeyerek onunla daha iyi mücadele edeceğini düşündüğü Rüstem'i nâib tayin ettiğini ifade etmektedir. İbn İyâs'ın rivayeti, daha önce ifade ettiğimiz Dulkadıroğulları ileri gelenlerinin Osmanlı padişahı Fatih Sultan Mehmed'den, Elbistan'a bey olarak Şahsuvar'ı tayin etmesini istedikleri şeklindeki Osmanlı kaynaklarından gelen bilgilerle gelişmektedir.

Rüstem Bey'in Elbistan'a tayin edilmesi de meseleyi halletmeye yetmemiş, Şahsuvar'ın isyanı daha da yayılma istidadı göstermiştir. Memlûk kaynakları da bu duruma işaret eden bilgiler vermektedir. Nite-

³⁶ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 63.

³⁷ Bk. İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire*, XVI, 294.

³⁸ Bk. Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 243.

³⁹ Bk. İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, II, 440.

kim yeğeniyle savaşa tutuşan Rüstem Bey muhtemelen zor durumda kaldığından Halep nâibi ve buradaki birliklerin onun yardımına gitmesi emredilmiştir (Rebûlâhir 871/Kasım-Aralık 1466)⁴⁰. İbn İyâs, Şahsuvarla şer kapısının bu hadiseyle açıldığı yorumunu yapmaktadır⁴¹. Memlûk sultanı muhtemelen Rüstem Bey'in de bu meseleyi halledemeyeceği kanaatine vararak onu görevden aldı ve yerine Şahbudak'ı yeniden getirdi. Bunu bildirmek üzere de bir elçiyi Halep bölgesine yolladı (Zilhicce 871/Temmuz-Ağustos 1467)⁴². İbn İyâs bu bilgileri verdikten sonra, söz konusu elçi yoldayken, Halep'ten Şahsuvar'ın isyan ettiği ve Memlûk sultanına itaatten ayrıldığına dair bilgiler geldiğini, bunun üzerine sultanın Şam, Halep ve bölgedeki diğer nâiblere Şahsuvarla savaşmak üzere sefer emri verdiğini nakleder⁴³. Abdülbasit el-Malatî ise sadece bahsi geçen elçi yola çıktıktan sonra Suriye bölgesindeki (Bilâdü's-Şâmiyye) nâiblerin Şahsuvarla harp etmek üzere yola çıktıkları şeklinde bir bilginin geldiğini nakletmekle yetinir⁴⁴. Aynı tarihçiler 872 (1467) senesi başlarında sultanın Şahsuvarla harp etmek üzere Suriye bölgesindeki nâiblere emir verdiği şeklindeki rivayetleriyle⁴⁵ daha önce verdikleri bilgileri tekrar ederler. İbn Tağriberdî ise söz konusu tarihçilerin daha önce verdikleri bilgilere temas etmeden 872 (1467) senesi başlarında sultanın, Suriye bölgesindeki nâiblere Şahsuvarla harp etmek üzere emir verdiğini bildirmektedir⁴⁶.

Yukarıdaki rivayetlerden de anlaşıldığı gibi, Şahsuvar gittikçe güç kazanmış, hatta Memlûk Devleti'ne ait bölgelere saldırmayı düşünecek kadar kuvvetlenmiştir. Nitekim konuyla ilgili 872 (1467) senesi başlarında Halep'ten başkent Kahire'ye ulaşan haberler buna işaret etmektedir. İbn

⁴⁰ Bk. Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 254; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, II, 444.

⁴¹ *Bedâiu'z-zühûr*, II, 444.

⁴² Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 266; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, II, 449.

⁴³ *Bedâiu'z-zühûr*, II, 449.

⁴⁴ *Neylü'l-emel*, VI, 266.

⁴⁵ Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 273; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, II, 451. Sehâvî'nin (ö. 902/1497), Şahsuvar'ın hal tercemesinde bu konuyla alakalı verdiği bilgiler tarihlendirme açısından Abdülbasit el-Malatî ve İbn İyâs'ın rivayetiyle uyumlu gözükmektedir. Bk. *ed-Daw'ü'l-lâmi'*, III, 274.

⁴⁶ İbn Tağriberdî, *en-Nüctümü'z-zâhire*, XVI, 300.

Tağrıberdî, Halep nâibi Yeşbek el-Becâsî'nin⁴⁷, Şahsuvar'ın itaatten ayrıldığı ve Halep bölgesine doğru harekete geçme temayülünde olduğu şeklinde bir haber yolladığını bildirmektedir. Tarihçi, bu haberi alan sultanın Halep nâibi Yeşbek el-Becâsî'ye yardım etmek üzere Trablus ve Hama nâiblerine derhal sefere çıkma emri verdiğini, bunun ardından da, ihtiyaç halinde harekete geçmesi kaydıyla beş tane binler emîri, çok sayıda daha alt rütbedeki emîr ve bin civarında sultan memlûkünden müteşekkil bir birlik (tecrîde) hazırlattığını da ilâve etmektedir (12 Muharrem 872/13 Ağustos 1467)⁴⁸. Abdülbasıt el-Malatî, İbn Tağrıberdî'nin rivayetini daha kısa bir şekilde tekrarladıktan sonra, Suriye bölgesindeki nâiblere verilen sefer emriyle ilgili olarak bunun Şahsuvar'a karşı çıkarılan ilk ordu olduğu ilâvesinde bulunmaktadır⁴⁹. İbn İyâs ise yukarıdaki malumatı eklediği rivayetinde farklı bilgiler de sunmaktadır. Buna göre, Halep nâibi, bölgedeki birçok Türkmen grubunun da desteğini arkasına alan Şahsuvar'ın gücünün arttığını ve sultana ait beldelelere yöneldiğini bildirmektedir. Bu sırada çok hasta olan Sultan Hoşkadem, konuyla ilgilenememiş, ancak İkinci Devâdâr (Devâdâr Sâni)⁵⁰ Hayırbek⁵¹ sultan adına bölgedeki nâiblere Şahsuvarla savaş-

⁴⁷ Yeşbek el-Becâsî (ö. 890/1485) hakkında bk. Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, X, 275; Abdülbasıt el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VII, 414; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, III, 217.

⁴⁸ *en-Nücümü'z-zâhîre*, XVI, 300.

⁴⁹ Abdülbasıt el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 273.

⁵⁰ Devâdâr, önemi zamanla artan bir görevli olup, sultanın yazdığı mektup ve fermanları göndermek, ona gelen yazıları başka bazı görevliler eşliğinde sultana arz etmek, sultanla görüşmek isteyenlere gerekli izni almak ve protokolü öğretmek gibi vazifeleri üstlenirdi. Devâdârlar sultana ait vakıflara nezaret etmek görevini de yürütürlerdi. Önceleri onlar veya tabilhâne emîrlerinden seçilen devâdâr, zamanla önemi artınca yüzler emîrleri arasından atanmaya başlamıştır. Tabilhâne emîrlerinden bir de nâibleri bulunan devâdârların zamanla sayıları artmış ve başlarındaki görevli "devâdâr kebîr" unvanını almıştır. Özellikle Türk Memlûkler döneminin sonlarında ve Çerkez Memlûkler döneminde ehemmiyeti artan devâdârlık, ilk zamanlardaki saltanat nâibliği gibi görülmeye başlamıştır. Devâdârlık hakkında geniş bilgi için bk. İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik* (Eymen), s. 58; Kalkaşendî, *Subhu'l-a'sâ*, IV, 19, 38, V, 462; Makrîzî, *el-Hutat*, II, 222; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhîre*, VII, 185; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 356-358; Hasan el-Bâşâ, *el-Fünûn*, II, 519 vd.; Ayalon, "Studies...-III", s. 62-63.

⁵¹ Hayırbek el-Hâzindâr ez-Zâhirî el-Hoşkademî (ö. 879/1474) hakkında bk. Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, III, 208-209; Abdülbasıt el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VII, 101; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, III, 97; Abdülhay b. Ahmed İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zehab fi ahbâri men zehab* (nşr. Abdülkadir el-Arnaûd-Mahmud el-Arnaûd), I-X, Dimaşk 1986-1993, IX, 488.

malarını emreden bir yazı yollamıştır. Ancak bölgeden konuyla ilgili gelen haberler yoğunlaşınca sultan, Şahsuvar'a karşı ihtiyaç duyulması halinde Mısır'dan yollanacak birliğin teşkiliyle bizzat ilgilenmiştir. İbn İyâs bunun Şahsuvar'a karşı Mısır'dan yollanması kararlaştırılan ilk birlik olduğunu da eklemektedir⁵². Ancak anlaşıldığı kadarıyla bu Mısır birliği sefere çıkmamıştır.

Sonuçta sultan veya onun adına hareket eden Hayırbek'in emriyle yola çıkan Suriye bölgesi orduları Şahsuvar karşısında büyük bir mağlubiyete uğramış, birçok önde gelen emir ya öldürülmüş ya da esir edilmiştir. Bu zaferin ardından Şahsuvar, Halep civarındaki birçok yeri ele geçirmeye muvaffak olmuştur (Rebûlevvel 872/Ekim 1467)⁵³. Memlûk tarihçilerinin bu büyük mağlubiyetle ilgili yorumları kayda değerdir. Meselâ İbn Tağrıberdî, bu mağlubiyetin sorumlusu olarak Şam (Dimaşk) nâibi Berdibek'in⁵⁴ görüldüğünü, onun Şahsuvarla yapılan ve komutanı olduğu savaşı, Sultan Hoşkadem'e karşı kızgınlığı ve kini sebebiyle önemsemediğini, bu yüzden ordusunun da böyle bir akibete duçar olduğunu ifade ettikten sonra başka bazı sebeplere daha işaret etmektedir. Tarihçi, söz konusu hezimet haberi geldiği sırada Mısır'da bir başıboşluk durumunun hâkim olduğunu, emniyet ve asayişin sağlanamadığını söylemektedir. Buna sebep olarak da Hoşkadem'in vefat etmesinden sonra tahta çıkan el-Melikü'z-Zahir Seyfeddin Yelbay'ın (872/1467-1468) yetersizliğini ve devlet işlerini gerçek gücü elinde bulunduran İkinci Devâdâr Hayırbek'e terk etmek zorunda kalışını ileri sürer. Ayrıca bahsedilen bu hezimet ve merkezdeki umumî vaziyet sebebiyle halkın çobansız sürüye döndüğü tespitinde bulunur⁵⁵.

⁵² Bk. İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, II, 451.

⁵³ Bk. İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XVI, 360-361; Sehâvî, *Vecîzü'l-keâm*, II, 793; Abdülbasit el-Malatû, *Neylü'l-emel*, VI, 281-285, 287; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, II, 460; Hamza b. Ahmed b. Ömer İbn Sibât el-Gazzî, *Sıdku'l-ahbâr-Târîhu İbn Sibât* (nşr. Ömer Abdüsselam Tedmürî), I-II, Trablus 1993, II, 804.

⁵⁴ Berdibek el-Başmakdâr ez-Zâhirî el-Fârisî (ö. 875/1470) hakkında bk. Nureddin Ali b. Davud b. İbrahim es-Sayrafî Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr bi-ebnâi'l-asr* (nşr. Hasan Habeşî), Kahire 1970, s. 197-198; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, III, 6; Abdülbasit el-Malatû, *Neylü'l-emel*, VI, 425-426; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, III, 51.

⁵⁵ *en-Nücümü'z-zâhire*, XVI, 361.

İbn İyâs bu savaşta öldürülen emîrlerin birçoğunu saydıktan sonra, kendisinin sadece önde gelenlerin isimlerini verdiğini, çok sayıda askerin de katledildiğini ifade etmekte, ayrıca bunun Şahsuvar'ın Memlûk ordusuna karşı kazandığı ilk zafer olduğunu da vurgulamaktadır. Daha sonra Berdibek meselesine de temas eden tarihçi, onun yenilgiden yaklaşık bir ay sonra serbest kalmasından bahsederken, İbn Tağriberdî'nin de söylediği gibi bu emîrin Sultan Hoşkadem'e olan kızgınlığı sebebiyle Şahsuvarla gizlice anlaştığını ileri sürmektedir. Memlûk ordusu yenilince onun Şahsuvar'ın yanına sığındığını, Sultan Hoşkadem'in öldüğünü öğrenince Şahsuvar tarafından salıverildiğini de ilâve etmektedir⁵⁶. Berdibek daha sonra Kahire'ye dönmüş ve Kudüs'e "battal"⁵⁷ olarak gönderilmiştir⁵⁸.

Memlûk tarihçilerinin işaret ettiği Şahsuvar karşısında alınan bu büyük yenilgi, Berdibek'in sultana karşı beslediği kinden kaynaklanan ihanetiyle açıklanacağı gibi, İbn Tağriberdî'nin ayrıca vurguladığı idarî istikrarsızlığa da bağlanabilir. Zira Hoşkadem'in son dönemlerine tesadüf eden Şahsuvar isyanı meselesi, sultanın hastalığından dolayı bu konuyla yeterince ilgilenememesi sonucunda söz konusu yenilgiyi beraberinde getirmiş, daha sonra kısa süre içinde üç defa tahtın el değiştirmesiyle daha da büyümüştür. Nitekim bu duruma işaret eden İbn Tağriberdî, 872 (1467-1468) senesinde dört sultanın hüküm sürdüğünü zikretme ihtiyacı hissetmiştir⁵⁹. Abdülbasit el-Malatî de fetret dönemi olarak nitelendirdiği bu süreçte Şahsuvar'ın daha da güçlendiğine işaret eder⁶⁰.

⁵⁶ Bk. İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, II, 460, 463. Krş. Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 287.

⁵⁷ Battallık, Memlûkler döneminde gözden düşen ya da çok yaşlanan ümeranın iktâ ve mansıpları alınarak, yüksek dereceli sivil bürokratların da görevlerinden azledilerek Kudüs gibi şehirlere gönderilmesi için kullanılan bir tabirdir. Geniş bilgi için bk. Muammer Gül, "Mısır Memlûkları'nda Bir Sürgün Sistemi Olan Battallık ve Kudüs", *Belleten*, LXVI/246 (2002), s. 364 vd.

⁵⁸ İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XVI, 365; Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 293; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, II, 463.

⁵⁹ Bk. İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, XVI, 395. Krş. Şihabeddin Ahmed b. Muhammed b. Ömer İbnü'l-Himsî, *Havâdisü'z-zamân ve vefiyâtü's-şîyüh ve'l-akrân* (nşr. Ö. Abdüsselam Tedmürî), I-III, Beyrut 1999, I, 181.

⁶⁰ *Neylü'l-emel*, VI, 313.

Nihayet el-Melikü'l-Eşref Kayıtbay'ın (872-902/1468-1496) tahta çıkmasıyla durum değişmiş, yeni sultan konuyla bizzat ilgilenmeye başlamıştır. İbn İyâs'ın ifadeleriyle, Sultan Kayıtbay gittikçe büyüyen bu meseleden dolayı çok endişelenmiş, dikkatini buna yoğunlaştırmıştı. Tarihçiye göre, sultan bu isyanı Şahsuvar'a hil'at ve hediyeler göndererek de çözebilecekken, sorunu güç kullanarak halletmeyi tercih etmişti. Şahsuvar'a karşı gönderilecek güçlü bir birlik hazırlanmasını emretmiş, hatta bu ikinci tecrîdenin tespit ve tayinini bizzat üstlenmişti. Sefer katılacak olanların ihtiyaçlarını karşılamak için çeşitli tasarruflarda bulunan sultan, onları memnun etmek için bütün imkânları seferber etmişti. Bu birliğin başına Atabek Canbek Kulaksız⁶¹ komutan olarak atamış, çeşitli rütbelerdeki birçok emîr ve büyük kısmını Hoşkadem'e mensup olanlardan (*Hoşkademîyye*) seçtiği hatırı sayılır miktarda memlûkü de emrine vermişti⁶². İbn İyâs, bu birlikte görevlendirilen memlûklerin önceki sultanlardan Hoşkadem'in satın almış olduğu ve ileride sorun çıkarmaları muhtemel olan Hoşkademîyye'den seçilmesini, Sultan Kayıtbay'ın onları devreden çıkarma arzusuna bağlar.

Şahsuvar isyanını bastırmak için gönderilmesi kararlaştırılan söz konusu birliğin sefer masrafları önemli sıkıntıları da beraberinde getirmiştir. Nitekim kendileri de evlâdü'n-nâstan olan Abdülbasit el-Malatî ve İbn İyâs, Sultan Kayıtbay'ın bu seferin masraflarını karşılamak için birçok devlet görevlisi ve evlâdü'n-nâsa yüklediği aşırı vergilere işaret etmektedirler. Meselâ İbn İyâs, bu birlikte görevlendirilecek askerlerin yoklamasını bizzat yürüten sultanın, evlâdü'n-nâsı söz konusu sefere katılmaya ya da bunun yerine kişi başı yüz dinar ödemeye mecbur kıldığını, diğer devlet görevlilerine de derhal ödemek üzere belirli miktarda vergiler yüklediğini ifade etmektedir. Tarihçi, bunun Kayıtbay'ın uyguladığı ilk şiddet olduğunu, daha sonra iyice artan bu zulmün haddi aştığını da eklemektedir⁶³. Gerçekten de bu birliğe ödenen sefer nafakalarına bakıldığında büyük miktarda vergi toplandığı anlaşılmaktadır.

⁶¹ Canbek Kulaksız el-Eşrefî (ö. 883/1479) hakkında bk. Schâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, III, 55; Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VII, 222; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, III, 150; İbnü'l-Hmsî, *Havâdisü'z-zamân*, I, 227-228.

⁶² *Bedâiu'z-zühûr*, III, 7, 8. Krş. Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 313.

⁶³ *Bedâiu'z-zühûr*, III, 8. Krş. Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 3316, 317.

Birliğin komutanına dört bin, sefere katılan diğer “binler emîrleri”ne kişi başı üç bin, “kırklar emîrleri”ne (tabilhâne emîrleri) kişi başı beş yüz, “onlar emîrleri”ne kişi başı iki yüz ve askerlere de kişi başı yüz dinar ödeme yapılmıştı. Bununla da yetinilmemiş, birlikteki askerlere dört aylık maaşları (*câmekiyye*)⁶⁴ peşin ödenmiş, giysi istihkakları verilmiş, hepsine birer deve ihsan edilmişti⁶⁵. Bu birliğin çeşitli rütbelerden yirmi emîr ve bin civarında memlûkten müteşekkil olduğu göz önüne alındığında yapılan harcamanın büyüklüğü daha iyi anlaşılmaktadır.

Bu birlik 12 Şaban 872 (7 Mart 1468) tarihinde büyük bir debdebe ile Kahire’den hareket etti. Ancak sonuç büyük bir hüsrana oldu. Memlûk ordusu Şahsuvar karşısında büyük bir hezimete uğramıştı (7 Zilkâde 872/29 Mayıs 1468). Birçok nâib, emîr ve asker katledilmiş, pek çoğu yaralanmış, ordunun komutanı Atabek Canbek Kulaksız esir düşmüştü. Memlûk kaynakları bu mağlubiyetle ilgili bilgileri teferruatı ile nakletmekte, savaş sırasında öldürülen emîrlerin isimlerini ayrı ayrı saymaktadırlar. Öldürülenlerin çokluğu sebebiyle bunların ailelerinin yaşadığı üzüntüye de işaret etmektedirler. Neticede Memlûk ordusundan ele geçirdiği silah, at ve ganimetle daha da güçlenen Şahsuvar’ın Antep’e yönelerek burayı aldığı, daha sonra da yönünü Halep’e çevirdiğini eklemektedirler⁶⁶. Biz hadiseyi ayrıntılarıyla nakletmektense bunun Mısır’da meydana getirdiği etkileri, tarihçilerin yorumlarıyla birlikte zikretmeyi konumuzun sınırları bakımından daha uygun görüyoruz.

Abdülbasıt el-Malatî, Dimaşk hâciblerinden⁶⁷ birisinin getirdiği bu savaşla ilgili ilk bilgi ve daha sonra gelen ayrıntılı haberleri naklettikten

⁶⁴ Câmekiyye hakkında bk. Ayalon, “The System of Payment in Mamluk Military Society”, *Journal of the Economic and Social History of the Orient (JESHO)*, I (1958), s. 48 vd.; Dühmân, *Mu’cemü’l-elfâzı’t-târîhiyye*, s. 51.

⁶⁵ Abdülbasıt el-Malatî, *Neylü’l-emel*, VI, 317, 318; İbn İyâs, *Bedâiu’z-zühûr*, III, 8, 9.

⁶⁶ Bk. Abdülbasıt el-Malatî, *Neylü’l-emel*, VI, 323-326, 327-328, 330; İbn İyâs, *Bedâiu’z-zühûr*, III, 12, 13.

⁶⁷ Hâciblik (*el-hucûbiyye*), Memlûkler dönemindeki önemli askerî vazifeler arasında yer almaktadır. Bu görevi yürüten “hâcib” sultanla görüşmek isteyenleri huzura çıkarmak, ümera ve askerler arasındaki ihtilafları çözmek gibi vazifeleri üstlenir, saltanat nâibinin bulunmadığı zamanlarda ona vekâlet ederdi. Yüzler emîrlerinden seçilen ve “hâcibü’l-huccâb” denilen iki başhâcib, tabilhâne emîrleri arasından tayin edilen üç de yardımcı bulunurdu. Ayrıca Kahire dışındaki şehirlere de hâcibler tayin edilirdi. Hâciblik hakkında ayrıntılı bilgi için bk. İbn

sonra, bunun başkentte meydana getirdiği büyük tesiri anlatmaya başlar. Buna göre, ayrıntılı bilgiler ulaştıktan sonra Kahire çalkalanmaya başlamış, halk heyecana kapılmıştır. Sultan ise çok tedirgin olmuş, ne yapacağını şaşırarak düşüncelere dalmıştır. Daha sonra kendisini toplayarak ümera ile toplantı yapmış ve bizzat kendisinin sefere çıkmayı düşündüğünü söyleyerek fikirlerini sormuştur. Bunun doğru olmayacağı kanaati oluşunca Kahire’de kalan ümera ve askerleri yeni bir sefere hazırlama gayretine girişmiştir⁶⁸.

İbn İyâs, Abdülbasit el-Malatî’nin aktardıklarına benzer bilgileri serdettikten sonra, sultanın Mısır ordusunun Şahsuvar’a yenileceğini düşünmediğinden bu kadar şaşırıldığını ve yenilgi haberini aldıktan sonra bütün işlerini bir kenara bıraktığını eklemektedir. Tarihçi, gündemi bir anda işgal eden bu rezaletin sultanın Şahsuvar’a karşı yolladığı birliklerin neticesi olduğunu söylemek suretiyle de, bize göre, bunun sorumlusunun sultanın en başta yaptığı bu işi kuvvet zoruyla çözme tercihi olduğunu ima etmektedir. Tarihçi ayrıca, Osmanlı padişahının Şahsuvar’ı desteklemek üzere bir birlik gönderdiği şeklinde halk arasında yayılan bir şayiadan da bahsetmektedir⁶⁹.

Sultan Kayıtbay, söz konusu yenilginin ardından Şahsuvar’a karşı gönderilecek yeni bir birlik teşkil etme çalışmalarına başladı. Halife, dört kadı, önde gelen ulema ve ümeranın katıldığı bir toplantı tertip ederek hazinenin bu yeni seferin masraflarını karşılayamayacak kadar zor durumda olduğunu belirten sultan, yeni vergiler koymak ve müsadereler yapmak için meşru bir zemin oluşturmaya çalıştı. Kayıtbay’ın huzurundaki bu toplantıda gerçekleşen bir hadiseyi burada zikretmek gereklidir. Bu toplantıda sultan adına söze başlayan sır kâtibi (kâtibü’s-sır)⁷⁰, âsî

Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik* (Eymen), s. 56-57; Kalkaşendî, *Subhu’l-a’sâ*, IV, 19-20, V, 450; Makrizî, *el-Hıtat*, II, 219-220; İbn Tağrıberdî, *en-Nücümü’z-zâhire*, VII, 185-186; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 354-356; Hasan el-Bâşâ, *el-Fünûn*, I, 388 vd.; Ayalon, “Studies...-III”, s. 60.

⁶⁸ Abdülbasit el-Malatî, *Neylü’l-emel*, VI, 327, 330.

⁶⁹ Bk. İbn İyâs, *Bedâiu’z-zühûr*, III, 12, 13. Şehâvî’nin bu mağlubiyetle ilgili olarak “Bu bütün Müslümanlara çok ağır gelen bir hezimet idi” ifadelerini kullanması da ilgi çekicidir. Bk. Şehâvî, *Veczü’l-kelem*, II, 793.

⁷⁰ Sır kâtipliği (*kitâbetü’s-sır*) sivil bürokratların üstlendiği aynı zamanda inşâ divanının başkanlığını da ifade eden önemli bir görevdir. Sır kâtipliği vazifesi Memlükler dönemindeki en önemli görevlerdendir. Memlük Devleti’nde el-Melikü’l-Mansur Seyfeddin Kalavun döneminde Fethuddin b. Abdüzzâhir’in inşâ divanının başına getirilmesi ile ilk defa ona sır

Şahsuvar'ın (Süvâr el-Bâğî) yaptığı saldırı ve insanları katletme gibi faaliyetleri önlemek için acilen ordu gönderilmesi gerektiğini, ancak hazinenin boş olduğunu, oysa fazladan maaş alan birçok insan ve gereksiz pek çok vakıf bulunduğunu ifade ederek, sultanın kastının bunlardan fazla olanları hazineye aktarmak olduğunu söyledi. Buradaki halife ve kadılar sultanın talebine cevaz verme temayülünde iken, toplantıya sonradan katılan Şeyhulislâm Emînüddin Yahya el-Aksarâyî⁷¹, talebi dinleyince buna şiddetle karşı çıktı. Böyle bir durumda öncelikle hazinedeki her şeyin harcanmasının gerektiğini, bunlar yeterli değilse daha sonra ümera ve ordunun mallarına, kadınların ziynet eşyasına bakılarak bundan ihtiyaç duyulan kadar kısmın alınmasının mümkün olabileceğini, bunlar da yetmezse ve bu yapılacak iş Müslümanlardan bir sıkıntının defî içinse ancak o zaman belirli şartlara müstenit olarak söz konusu vakıf mallarından harcama yapılabileceğini söyledi. Sultana hitaben Allah'ın emrinin bu olduğunu, buna uyarsa karşılığını alacağını, ancak sözüne itibar edilmezse dilediğini yapabileceğini belirtti. Kendilerinin bu hususta gerekeni yapmazlarsa Kıyamet Günü'nde hesap veremeyeceklerinden korktuğunu, sultan bu konuda yine de diretirse ulemanın burada toplanmasının bir anlamı olmayacağını da ekleyerek meclisten ayrıldı. Sultan çok hiddetlenmesine rağmen Emînüddin Yahya el-Aksarâyî'ye

kâtibi (*kâtibü's-sır*) unvanı verilmiş ve önceden vezirin emri altında bulunan inşâ divanı ayrılarak sır kâtibinin idaresindeki müstakil bir daire hâline gelmiştir. Sır kâtibinin başlıca görevleri sultana gelen her türlü yazıyı ona okumak ve onun iradesine göre verilen cevapları yazıp sultanın alâmetini de koyarak gerekli yerlere göndermek, mezalim divanına (*dîvânü'l-mezâlim*) arz edilen dava dilekçelerini okuyup gerekli hükümleri yazdırmak, diğer devlet dairelerinden gelen evrakı temize çekip sultanın mührünü koymak ve sultana gelen evrakın gerekli yerlere havalesini yapmaktır. Ayrıca posta işlerinden de birinci derecede mesuldü. Sır kâtipleri son derece güvenilir ve inşâ sanatında mahir kimselerden seçilirdi. Sır kâtipliği ile ilgili geniş bilgi için bk. İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik* (Eymen), s. 36, 42, 56, 57, 60, 154; Taceddin Abdülvehab es-Sübkî, *Muâdü'n-niam ve mübîdü'n-nikam*, Beyrut 1986, s. 30-31; Kalkaşendî, *Subhu'l-a'şâ*, I, 97, 104-139, III, 370, IV, 19, 29, 30, 44-45, 60, 189, IX, 26-28; Makrizî, *el-Hutat*, II, 224-227; İbn Şahin *ez-Zâhirî*, *Zübde*, s. 99-100; İbn Tağriberdî, *en-Nücümü'z-zâhire*, VII, 332-343; Hasan el-Bâşâ, *el-Fünân*, II, 922-927; Ahmed es-Seyyid Derrâc, "Mersûmü's-Sultan Kayıtbay el-hâs bi-küttâbi's-sır ve'l-kudât ve's-sâdır fi şehri Şevvâl 874 h.", *Mecelletü'l-Bahsi'l-İlmî ve'l-Türâsi'l-İslâmî*, III (1400/1980), s. 258-268; a.mlf., "Terâcimü küttâbi's-sır fi'l-asri'l-Memlûkî", a. e., IV, (1401/1981), s. 315-320.

⁷¹ Şeyhulislâm Emînüddin Yahya el-Aksarâyî (ö. 880/1475) hakkında bk. Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmî*, X, 240-243; Celaleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir es-Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâdara fi ahbâri Mısr ve'l-Kâhire*, Kahire, ts., I, 227; Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VII, 129-130; İbn İyâs, *Bedâü'z-zühûr*, III, 106, 107; İbnü'l-Hımsî, *Havâdisü'z-zamân*, I, 208.

hiçbir şey söylemedi. Toplantı da sonuca ulaşılmadan neticelendi. Ancak Emînüddin Yahya el-Aksarâyî'nin bu cesur ve asil davranışı asker-sivil toplumun her kesiminden büyük takdir topladı⁷². Anlaşıldığı kadarıyla Şahsuvar meselesinin bir türlü çözülememesi, Memlük Devleti'ni siyasî ve askerî manada zor durumda bıraktığı kadar iktisadî ve toplumsal açıdan da sorunlar üretmeye başlamıştır. Nitekim kaynaklarda, bu süreçte yaşanan ve memlüklerin maaşları ödenmediği için çıkardıkları isyanlar ve yaptıkları yağmalamalar, maaşları ödemekle görevli olanların maruz kaldıkları sıkıntılar, sultanın maaşları ödeyebilmek ve yeni seferin masraflarını karşılayabilmek için gerçekleştirdiği haksız uygulamalar gibi hadiseler yer verilmektedir⁷³. Dönemin tarihçilerinin Emînüddin Yahya el-Aksarâyî'nin bu cesur çıkışı övgüler düzerek ve uzunca nakletmiş olmaları yaşanan bu ikinci tür sorunların bir yansıması kabul edilebilir.

Netice vermeyen bu toplantının ardından Şahsuvar'a karşı Mısır'dan gönderilecek ikinci birlikle ilgili hazırlıklar başladı. Önce başlarında en üst rütbeden bir emîrin bulunduğu beş yüz kişilik bir öncü birliği Halep'i muhafaza için gönderildi. Darenden'in Şahsuvar tarafından muhasara edildiği haberleri ulaştığından kış olmasına rağmen bu birlik hemen yola çıkarıldı (Rebûlevvel 873/Ekim 1468). Bunlara, esas ordu gelinceye kadar bu şehirde beklemeleri talimatı verildi⁷⁴. Darenden'in Şahsuvar tarafından muhasara edilmesi, Sultan Kayıtbay'ı çok endişelendirmişti. Öncü birliğin peşinden gönderilecek orduya büyük ehemmiyet vermeye başladı, hatta bizzat kendisi buna komuta etme niyetinde olduğunu dilendirdi. Hatîb el-Cevherî (ö. 900/1495), ümeranın buna karşı çıkarak "Şahsuvar kimdir ki sultan ona karşı savaşacak? Bir sultan ancak muadiliyle savaşmaya çıkmalıdır" şeklinde konuşmalar yaptıklarını nakletmektedir. Bu tarihçinin söz konusu rivayetinde Şahsuvar'dan bahsederken "Şahsuvâr el-Mahzûl" (perişan olasıca Şahsuvar!) şeklinde ifadeler kullandığına dikkat çekilmelidir⁷⁵. Onun bu tür ifadeleri başka yerlerde de kullandığına işaret etmeliyiz. Neticede bu öncü birlik kısmî başarılar kazandı. Dulkadir birliklerine komuta eden Şahsuvar'ın kardeşi

⁷² İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, III, 13-15. Krş. Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 327-328.

⁷³ Bk. Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 331, 332, 334, 337, 344, 347, 348, 349, 353, 363; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, III, 16-17, 20-21, 22, 23, 24, 29.

⁷⁴ Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 347; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, III, 21.

⁷⁵ Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 18.

Moğolbay ve birçok askeri katledildi. Moğolbay ve iki Dulkadıroğlu emîrinin kesilmiş başları Kahire'ye gönderildi. Bunlar Kahire'de gezdirilerek şehrin kapılarına asıldı ve günlerce teşhir edildi⁷⁶.

Bu sırada Halep'ten gelen olumsuz haberler başkentte büyük rahatsızlık doğuruyordu. Meselâ Şahsuvar'ın Şam bölgesindeki halka gönderdiği, Dulkadıroğulları yurdu ile bu bölgeler arasında ticaret yapan veya seyahat edenlerin güvenliğine yönelik mektupta⁷⁷ kendisini müstakil bir sultanmış gibi gösteren ifadeleri sultanı çok kızdırmıştı⁷⁸. Yine, Darenden'in Şahsuvar tarafından alınması ve nâibinin öldürülmesi de sultana çok ağır gelmişti⁷⁹. Hatîb el-Cevherî, Darenden'in elden çıkmasının şehir halkının Şahsuvar'a yardımıyla gerçekleştiğini nakletmekte, bu hadisenin sadece sultana değil, bunu duyan bütün Müslümanlara ağır geldiğini de eklemektedir⁸⁰. Esas birlik yola çıkmadan önce gerçekleşen bir başka hadise de Şahsuvar'ın sulh yapmak üzere Kahire'ye elçi göndermesiydi (Cemaziyelâhir 873/Aralık 1468). Sultan bu elçinin karşılanmasını, ancak geldiği gibi geri gönderilmesini emretti⁸¹. Hatîb el-Cevherî, elçinin çirkin bir muameleye maruz bırakılmasını, tasvip eder bir şekilde nakletmekte, Şahsuvar'ı kastederek "Allah ne ona ne de gönderdiğine gün yüzü göstermesin, zaten yakın zamanda da onu perişan etti" şeklinde ifadeler kullanmaktadır⁸².

Bu gelişmeler olurken bir yandan esas ordunun teşkili ve ihtiyaçlarının karşılanması gibi faaliyetler de gerçekleştiriliyordu. Sultan Kayıtbay, ordunun başına Atabek Özbek'i⁸³ getirdi. Önde gelen emîrler-

⁷⁶ Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 71; Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 374, 375; İbn İyâs, *Bedâü'z-zühûr*, III, 32-33.

⁷⁷ Bu mektup metni için bk. Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 29-30; Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 351 d.n. 6.

⁷⁸ Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 351.

⁷⁹ Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 356.

⁸⁰ Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 44.

⁸¹ Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 358.

⁸² *İnbâü'l-hesr*, s. 47.

⁸³ Özbek min Tutuh (ö. 904/1499) hakkında bk. Schâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, II, 270-272; İbn İyâs, *Bedâü'z-zühûr*, III, 411-413; İbnü'l-Hmsî, *Havâdisü'z-zamân*, II, 74; Şemseddin Muhammed b. Ali b. Ahmed İbn Tolun, *Müfâkehâtü'l-hullân fî havâdisü'z-zamân* (nşr. Halil el-Mansur), Beyrut 1998, s. 178.

den bir kısmını ve birçok memlûkü emrine verdi. Önceki seferden daha büyük bir harcama yaparak ve maaş dağıtarak onları cesaretlendirmeye çalıştı⁸⁴. Neticede büyük harcamalar yapılarak hazırlanan ordu Kahire'den çıktı (Şaban 873/Şubat 1469). Bu orduya büyük önem veren sultanın geceleri gizlice ordunun komutanına uğradığı, onunla konuştuğu ve vedalaştığı nakledilmektedir⁸⁵. Ne var ki, bu sefer de büyük bir hüsrarla neticelenmiş, Mısır Memlûk ordusu Şahsuvar karşısında ikinci kez mağlubiyete uğramıştı (Zilhicce 873/Haziran 1469). Kaynaklar tafsilatlı bir şekilde bu mağlubiyeti anlatmakta, öldürülen emîrlerin hemen tamamının isimlerini nakletmektedirler⁸⁶. Biz bu bilgilerden sadece Abdülbasit el-Malatî ve İbn İyâs'ın yaptığı yorumları aktarmakla yetineceğiz. Abdülbasit el-Malatî, hezimet haberinin önce halktan gizlendiğini, ancak duyulunca Kahire'nin çalkalandığını ifade etmekte, bu günlerin gerçekten korkunç zamanlar olduğu yorumunda bulunmaktadır⁸⁷. İbn İyâs ise, bu hezimet sırasında ölenlerin fazlalığı nedeniyle hepsini kaydedemediğini, ölenlerin çokluğundan neredeyse Kahire'deki her mahalleden bir ölüm ilanı yapıldığını, böyle bir yenilginin daha önce duyulmadığını söylemektedir. İnsanların Şahsuvar konusunda büyük bir endişeye kapıldığını ifade eden İbn İyâs, Timur istilâsı sırasında olduğu gibi askerlerin kalbinde korkunun yerleştiğini, hatta Şahsuvar'ın adını dahi anmaktan çekinmeye başladıklarını ilâve etmektedir⁸⁸.

Bu son yenilgi insanların zihninde büyük bir tesir meydana getirmiş, bundan sonra Şahsuvar karşısında kazanılan küçük başarılar büyük sevinçlere sebep olmuştu. Nitekim Malatya nâibinin Şahsuvar'ın birliklerinden birisini tuzağa düşürerek yenilgiye uğratması, bazı akrabalarını ve komutanlarını esir etmesi sultanı ziyadesiyle memnun etmişti. Bundan dolayı onu taltif etmiş, daha önemli bir göreve tayin etme ve büyük ihsan-

⁸⁴ Bk. Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 22, 23, 26, 46, 48, 49-50, 53, 54; Sehâvî, *Vecîzü'l-keîâm*, II, 799; Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 349, 350, 357, 359-360, 361-362; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, III, 26, 27, 28.

⁸⁵ Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 57-58; Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 364; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, III, 29.

⁸⁶ Bk. Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 77-79, 80 vd.; Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 377 vd.; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, III, 34-36.

⁸⁷ *Neylü'l-emel*, VI, 386.

⁸⁸ *Bedâiu'z-zühûr*, III, 36.

larda bulunma vaadinde bulunmuştu. Daha sonra da ona bir miktar para ve kıymetli hediyeler göndermişti⁸⁹. Sultanın, aralarında Şahsuvar'ın kardeşi Yahya'nın da bulunduğu bu esirleri getiren mağlup ordunun komutanı Özbek'e ve bu orduda yer alan diğer ümeraya kıymetli hil'atler ihsan ettiği de nakledilmektedir⁹⁰. Şahsuvar'ın öldürüldüğüne dair bir şayanın, daha sonra yalan olduğu ortaya çıkmasına rağmen, başkentte büyük bir heyecan meydana getirdiğine de işaret edilmelidir⁹¹. Yine, Ramazanoğulları beyinin Sis'i Şahsuvar'ın elinden alması da büyük bir memnuniyetle karşılanmış, sultan, Ramazanoğulları beyine kıymetli hil'atler yollamıştı⁹².

İlişkiler bu noktadayken, Şahsuvar'ın sükûneti temin etmek ve aradaki düşmanlığı gidermek amacıyla harekete geçtiği görülmektedir. Bu amaçla daha önceki seferde esir aldığı Canbek'i serbest bıraktı, sultanla arasında sulh tesisi için bu emîrin aracı olmasını talep etti. Daha sonra da sulhun şartlarını belirlemek üzere bir elçi yolladı. Sultan Kayıtbay hem genel olarak Şahsuvar meselesini konuşmak hem de bu elçinin kabul edilip edilmeyeceği hususunda görüşlerini almak üzere ümerayı toplantıya çağırdı. Sonuçta elçi kabul edilmekle birlikte hediyeleri geri çevrildi. Yapılan görüşmede Şahsuvar'ın Elbistan nâibliğine tayini, Halep'te "binler emîrliği" payesi verilmesi kaydıyla Antep'i Memlûklere geri vereceği şeklindeki teklifi reddedildi. Elçi de kendisine hil'at verilmeden Şahsuvar'a gönderildi⁹³.

Barış görüşmelerinin sonuçsuz kalması, Memlûklerin Şahsuvar meselesini halletmek için büyük bir harekâta girişmesini de beraberinde getirecektir. Bu aynı zamanda Şahsuvar isyanını nihayetlendirecek ve Şahsuvar'ı elim bir sona götürecektir. Nitekim bahsi geçen meşveret toplantısından sonra Şahsuvar'a karşı Ramazan ayını müteakip Mısır'dan

⁸⁹ Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 135, 145. Krş. Abdülbasıt el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 394 ve d.n. 2, 400-401; İbn İyâs, *Bedâü'z-zühür*, III, 38.

⁹⁰ Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 162; Şehâvî, *Vecîzü'l-kelâm*, II, 810; Abdülbasıt el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 411; İbn İyâs, *Bedâü'z-zühür*, III, 43-44.

⁹¹ Abdülbasıt el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 396.

⁹² Abdülbasıt el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 403; İbn İyâs, *Bedâü'z-zühür*, III, 41.

⁹³ Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 151, 160, 163-164; Abdülbasıt el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 403, 407-408, 412; İbn İyâs, *Bedâü'z-zühür*, III, 41, 43, 44.

bir tecrîde gönderileceği, bu nedenle Şam bölgesindeki nâiblerin sefer için hazırlık yapmaları gerektiğini bildiren bir emir (mersûm) çıkarıldı⁹⁴. Şahsuvar'ın Halep ve civarına saldırmasından çekinen sultan küçük bir birliği bu şehri muhafaza için gönderdi (Muharrem 875/Temmuz 1470). Bunlara asıl ordu gelene kadar Halep'te beklemeleri emredildi⁹⁵. Hatîb el-Cevherî'nin bu öncü birliğin yola çıkışı sırasında Şahsuvar'dan bahsederken kullandığı “Allah onu perişan etsin ve Müslümanları ondan kurtarsın”⁹⁶ şeklindeki ifadelerini de burada zikretmeliyiz.

Büyük ordunun yola çıkarılmasından önce gerçekleşen birkaç hadiseye daha işaret etmek gerekir. Bunlardan biri, Şahsuvar'ın Sis'i istilâ etmesiydi⁹⁷. Sultan bu haberi ve Ayas gibi bazı şehirlerin de Şahsuvar tarafından ele geçirildiğini öğrenince çok endişelenmişti. Bundan dolayı hazırlıkları hızlandırdı⁹⁸. Bir başka hadise ise, ordunun yola çıkmasından çok kısa bir süre önce, Şahsuvar'ın ordusundan bir emîrin kaçarak Kahire'ye gelmesi ve sultanla görüşmesiydi. Hatîb el-Cevherî söz konusu emîrin sultana Şahsuvar ve ordusu ile ilgili bilgiler verdiğini söylemektedir. Buna göre, Şahsuvar zelil ve muhtaç bir vaziyette idi. Askerlerinin çoğu kaçmış, yanında kalanlar da çok zor şartlar altında olup, can korkusuna düşmüşlerdi. Tarihçi rivayetini, “Allah onları perişan etsin” ifadesiyle bitirmektedir⁹⁹.

Nihayet Şahsuvar isyanını sona erdirecek olan büyük ordu için görevlendirmeler yapıldı. Ordunun başına büyük emîrlerden Devâdâr Emîr Yeşbek min¹⁰⁰ Mehdî¹⁰¹ komutan olarak tayin edilirken, çeşitli

⁹⁴ Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 408.

⁹⁵ Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 192, 199-200; Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 424, 427; İbn İyâs, *Bedâü'z-zühûr*, III, 52.

⁹⁶ *İnbâü'l-hesr*, s. 199.

⁹⁷ Bk. Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 436.

⁹⁸ Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 193, 239; İbn İyâs, *Bedâü'z-zühûr*, III, 51, 56.

⁹⁹ *İnbâü'l-hesr*, s. 259.

¹⁰⁰ Türk Memlükler döneminin sonlarına doğru kullanılmaya başlandığı görülen ve Çerkez Memlükler döneminde yaygınlaşan “min” nisbesinin tam olarak neyi ifade ettiğini tespit etmek güçtür. Bununla birlikte Memlük araştırmacılarından Ayalon, bazı örneklerden hareketle “min” nisbesi ile ilgili birtakım tahminler yapılabileceğini belirtmektedir. Bu nisbenin yapıldığı şahıs için üç ihtimal bulunduğunu ifade eden araştırmacı, özetlemek gerekirse, birincisinin memlükü satın alan tacir, ikincisinin onu azat eden kişi olduğunu söylerken, son olarak

rütbelerde birçok emîr ve iki bin civarında asker de bu sefer için görevlendirildi. Çok büyük miktarda harcama yapılan bu sefer için çeşitli müsadereleler gerçekleştirildi. Emîr Yeşbek ve ordunun her türlü ihtiyacı karşılandığı gibi onları memnun etmek için her imkân kullanıldı. Yeşbek çok geniş yetkilerle donatıldı. Şam bölgesinde, Şam ve Halep nâibi hariç bütün görevlileri azletme ve yerlerine istediği kimseleri tayin etme yetkisi tanındı. Bu amaçla üzerinde sultanın mührü bulunan beş yüz boş sayfa ve bin civarında da hil'at verildi. Ordu'nun yola çıkmadan önce konakladığı Ridâniye'ye gelen sultan burada sefere katılan ümera ile ayrı ayrı konuştu, komutan Yeşbek'i ise iki defa ziyaret ederek uzun uzun sohbet etti. Bu daha önce görülmemiş bir uygulama olduğundan sultanı ayıplayanlar da çıktı. Daha sonra, büyük zahmetlerle teşkil edilen ordu, aynı büyüklükte bir ihtişamla Kahire'den ayrıldı (Şevval 875/Nisan 1471)¹⁰². Bu noktada, Sultan Kayıtbay'ın güçlü bir ordu teşkil etmesinin yanı sıra bölgedeki Türkmenleri kendi safına çekecek tedbirler aldığına da işaret etmek gereklidir. Sultan, Türkmen beylerine bir mektup göndermiş, bu mektupta, Şahsuvar'ın himayesi altında olduğu Osmanlıların da sözünü dinlemediğini, onun sözüyle hareket ederek Memlûklere mukavemet etmemelerini istemiş, ayrıca onlara çok miktarda para da göndermişti. Kayıtbay'ın bu mektup ve yardımları Türkmenler üzerinde büyük etki yapmıştı¹⁰³. Nitekim Yeşbek, Halep'e vardığında huzuruna çıkanlar arasında Bozok ve Üçok Türkmenlerinden birçok bey de bulunuyordu. Yeşbek, karşılama merasiminden sonra yapılan toplantıda, sağ tarafına Halep nâibinin yanı sıra başta Şahbudak olmak üzere Bozok Türkmen beylerini, sol tarafına ise diğer Memlûk ümerasını,

da zayıf bir ihtimalle "bin" kelimesinin tahrif edilerek "min" şekline dönüşmüş olabileceğini, ancak bu son şıkla ilgili bir örnek bulamadığını kaydetmektedir. Bk. Ayalon, "Names, Titles and 'nisbas' of the Mamlûks", *The Mamlûk Military Society*, Collected Studies, London 1979, s. 223-232.

¹⁰¹ Yeşbek min Mehdî (ö. 885/1480) hakkında bk. Schâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, X, 272-274; a.mlf., *Veczü'l-kelâm*, III, 914-915; Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VII, 271, 274; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, III, 170-171, 172-174, 177; İbn Tolun, *Müfâkehetü'l-hullân*, s. 26.

¹⁰² Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 225, 244-245, 246, 254, 255, 256, 262, 263, 268-274; Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VI, 431, 436, 439-440; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, III, 54, 56, 57, 59-60. Ayrıca bk. Schâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, X, 273.

¹⁰³ Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 72.

Ramazanoğlu Ömer, kardeşi Davud ve Üçok Türkmen beylerini oturtmuştu. Bu seferde kazasker olarak görevli olan İbn Ecâ'yı (ö. 881/1476) Türkmen beylerine protokolle ilgili malumat vermek üzere görevlendiren Yeşbek, ayrıca onlara getirdiği hil'atleri tevdi etmiş, "Eşrefî" adı verilen sekiz bin altını da Halep nâibi ve bahsi geçen İbn Ecâ aracılığıyla bu beylere dağıttırmıştı¹⁰⁴.

Memlûk tarihçileri bu safhadan sonra Yeşbek'in Şahsuvarla yaptığı mücadeleyi teferruatlı bir şekilde nakletmektedirler. Özellikle, bu seferde kazasker olarak görevli olan İbn Ecâ, *Târîhu Yeşbek* veya *Rihletü'l-Emûr Yeşbek ed-Devâdâr* isimleriyle tanınan eserinde Yeşbek-Şahsuvar mücadelesinin bütün safahatını, Sehâvî'nin ifadesiyle mübalağalı bir üslupla¹⁰⁵ kaleme almıştır. İbn Ecâ'nın sadece mübalağalı bir üslup kullanmakla yetinmediğine, Şahsuvar'dan bahsettiği birçok yerde adının hemen ardından "el-adüvvü'l-mahzûl (perişan olasıca düşman)" veya "el-mahzûl" şeklinde sıfatlar eklediğine ve Hatîb el-Cevherî'yi aratmayan ağır ifadeler kullandığına da işaret etmeliyiz¹⁰⁶. Biz, bu mücadeleyi bütün ayrıntılarıyla nakletmek istemiyoruz. Konumuzun çerçevesi içinde tarihçilerin yorumlarından da hareketle Şahsuvarla ilgili olayların başkentte, bir başka ifadeyle Memlûk kamuoyunda meydana getirdiği olumlu-olumsuz tesirlerden bahsetmeyi daha uygun görüyoruz.

Ordunun yola çıkmasından sonra Kahire'ye gelen ilk haber, daha önce kısmî başarılar kazanan Malatya nâibinin, Şahsuvar tarafından öldürülmesiyle alâkalıdır. Nâibden intikam alma fırsatını kaçırmayan Şahsuvar'ın, onu bir yere hapsederek üzerine duvar ördürdüğü ve ölüme terk ettiği, bir başka rivayete göre de bir ağaca bağlayarak oklarla delikdeşik ettirdiği nakledilmektedir¹⁰⁷. Hatîb el-Cevherî bu olayla ilgili rivayetinde yine Şahsuvar için ağır ifadeler kullanmaktadır.

¹⁰⁴ Bk. Muhammed b. Mahmûd el-Halebî İbn Ecâ, *el-İrâk beyne'l-Memâlik ve'l-Osmâniyyîne'l-Etrâk maa Rihleti'l-Emûr Yeşbek ed-Devâdâr li-Muhammed b. Mahmûd el-Halebî el-Mülakkab bi'bni Ecâ* (nşr. Muhammed Ahmed Dühmân), Dimaşk 1986, s. 85-86.

¹⁰⁵ Bk. Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, X, 273.

¹⁰⁶ Bk. İbn Ecâ, *el-İrâk beyne'l-Memâlik ve'l-Osmâniyyîne'l-Etrâk maa Rihleti'l-Emûr Yeşbek ed-Devâdâr*, s. 82-160.

¹⁰⁷ İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, III, 62. Krş. Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 323; Abdülbast el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VII, 14.

Bu menfi olaydan sonra, Yeşbek ve ordusunun kazandığı başarılarla ilgili sevindirici haberler gelmeye başlamıştır. Önce Yeşbek'in maiyetindeki bir emîrin Şahsuvar kuvvetlerini ağır bir yenilgiye uğrattığı, sonra Yeşbek tarafından Antep'in, daha sonra da Memlük ordusu saflarında savaşan Ramazanoğulları beyinin öncülüğünde Tarsus, Adana ve civarının Şahsuvar'dan geri alındığına ve Şahsuvar'ın ailesini Zamantı Kalesi'ne göndermek zorunda kaldığına dair haberler geldi (876/1471)¹⁰⁸. Hatîb el-Cevherî bu olaylarla ilgili rivayetlerinde de Şahsuvar'a karşı ağır ifadeler kullanmaktadır. Abdülbasit el-Malatî ise Yeşbek'in maiyetindeki bir emîrin Şahsuvar kuvvetlerini ağır bir yenilgiye uğratmasının sevinç yarattığına işaret etmektedir. Bu arada sıhhati şüpheli birtakım haberler de nakledilmekte ve buna dair yorumlar yapılmaktadır. Meselâ Hatîb el-Cevherî, diğer kaynaklarda tespit edemediğimiz Şahsuvar'ın başına gelen uğursuzluklarla ilgili bir rivayete yer vermektedir. Buna göre, ava çıkan Şahsuvar'ın atı tökezlemiş, yere yıkılan atın boynu kırılmış, bu sırada Şahsuvar da sol ayağından yaralanmıştı. İstirahat etmesi için çadırına götürülmüş, ancak aniden çıkan sert bir rüzgâr sebebiyle çadırı da uçmuştu¹⁰⁹. Yine, daha sonra doğru olmadığı anlaşılan, Şahsuvar'ın yenildiği ve yakalandığına dair sâlih kimselerden birinin verdiği haber de kaynaklarda yer bulabilmiştir. Abdülbasit el-Malatî, sultanın buna çok sevindiğini naklederken¹¹⁰, Hatîb el-Cevherî ise bu haberin gerçek olması için dua etmektedir¹¹¹.

Daha sonra da sevindirici haberler gelmeye devam etti. Yeşbek'in elçi olarak yolladığı bölgedeki nâiblerden birinin oğlu, Şahsuvar'ın ordusunun dağılmaya başladığını, bir kısmının Memlük ordusuna katıldığını, kendisinin de korkuya kapıldığını ve bir dağa sığındığını bildirdi. Elçi, ayrıca, Yeşbek'in onu takip hususunda izin, ordu için de nafaka talebinde bulunduğunu ilettiler. Bu habere çok sevinen sultan elçiyi kıymetli hil'atlerle taltif ederken, orduya da yüz bin dinarı bulan nafaka gönderdi (Cema-

¹⁰⁸ Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 323, 324-325, 328, 332-333; Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VII, 15, 16; İbn İyâs, *Bedâü'z-zühûr*, III, 62, 63.

¹⁰⁹ Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 333.

¹¹⁰ *Neylü'l-emel*, VII, 21.

¹¹¹ *İnbâü'l-hesr*, s. 362.

ziyelevvel 876/Ekim 1471)¹¹². Bir ay sonra gelen bir başka haberde ise Ceyhun (Ceyhan) nehri civarında Yeşbek kuvvetleri ile Şahsuvar birlikleri arasında gerçekleşen ve Şahsuvar ordusunun ağır bir yenilgiye uğratıldığı savaştan bahsedilmekte, kardeşlerinden bazılarının Şahsuvar'ı terk ederek Memlük ordusuna sığındığı bildirilmektedir. Şahsuvar'ın ise az sayıda adamıyla kaçtığı ve Zamantı Kalesi'ne sığındığı, kısa zaman içinde yakalanacağı da ilâve edilmektedir¹¹³. Hatîb el-Cevherî, Memlük ordusuna dua, Şahsuvar ve kuvvetlerine beddualar ettiği bu haberle alâkalı rivayetinde, olayı geniş bir şekilde nakletmektedir. Bu nakildeki bazı ayrıntılar, haberin Kahire'de meydana getirdiği büyük sevinç ve rahatlamayı anlamak bakımından zikredilmelidir. Buna göre, usul başkente gelen bu neviden mektupların sır kâtibî tarafından sultana gizlice okunması iken, sultan bütün askerler ve görevlilerin dinlemesi için açıktan okunmasını istemiştir. Mektubun muhtevâsından son derece memnun olan sultan ve ümera onu getiren görevliye çok kıymetli hediyeler vermekte âdeta yarışmışlardır. Tarihçi, daha önce nakledilen Şahsuvar'ın yenildiği ve yakalandığına dair sâlih bir kimsenin verdiği habere atıfta bulunarak bu zatın keramet sahibi olduğunun böylece ortaya çıktığını, zaten sultanın da bu keramet sadedinde bildirilen haberi sır kâtibine tarihlendirerek not ettirdiğini nakleder. Hatîb el-Cevherî bu bilgiye ilâve olarak, Kahire'deki bir medresede imamlık yapan bir zatın kendisine bizzat anlattığı olağanüstü bir olaydan da bahseder. Buna göre söz konusu imam sabah namazını kıldırırken meçhul birisi yüksek sesle Şahsuvar'ın yenildiğini söyler. İmam selam verdikten sonra cemaate kendisinin duyduğu bu sesi onların da duyup duymadıklarını sorar, cemaat de olumlu cevap vererek sufi kisvesine bürünmüş bir zatın böyle bağırdığını, daha sonra da çıkıp gittiğini söyler¹¹⁴. İbn İyâs da Kahire'ye gelen Şahsuvar ordusunun ağır bir yenilgiye uğratıldığı mezkûr haberi naklettikten sonra, sultanın çok rahatladığı ve kalbinin ferahladığını, bu

¹¹² Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 344; Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VII, 17, 19; İbn İyâs, *Bedâü'z-zühûr*, III, 64.

¹¹³ Bk. Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 363-364; Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VII, 21, 22; İbn İyâs, *Bedâü'z-zühûr*, III, 65-66.

¹¹⁴ *İnbâü'l-hesr*, s. 363, 365.

nedenle saraydan bir süreliğine ayrılıp dinlenme imkânı bulunduğunu ifade etmektedir¹¹⁵.

Bu haberlerin ardından, Yeşbek ordusundaki önde gelen emîrlerin seferle ilgili mütalaalarını içeren mektupla bir elçi daha geldi. Seferin genel gidişatının anlatıldığı bu mütalaalarda son olarak Adana'da ele geçirilen Şahsuvar'ın üç kardeşi ve ganimetten bahsedilmektedir. Haber Kahire'de sevinç ve memnuniyetle karşılanmıştı. Bu bilgileri nakleden Hatîb el-Cevherî, bu arada Yeşbek'in yolladığı bir elçinin getirdiği mektuptan da bahseder. Buna göre, Şahsuvar sığındığı bir yerde sıkıştırılmış, ancak az sayıda adamıyla kaçmaya muvaffak olmuştur. Bu sırada Şahsuvar'ın hamını esir alınmış, Memlûk karargâhına getirilen bu kadın kısa süre sonra ölmüştür¹¹⁶.

Daha sonra Yeşbek'in bir başka özel elçisi Kahire'ye geldi (26 Cemâziyelâhir 876/10 Aralık 1471). Büyük bir merasimle karşılanan elçi, genel durumu ve Şahsuvar'ın yakalanmasının an meselesi olduğunu anlattıktan sonra, Memlûk ordusunun önemli bir kısmının Mısır'a dönmek istediğini bildirdi. Ordunun bu arzusu ve devamında nafaka talebi Yeşbek ile maiyetindeki ümera arasında soğukluk meydana getirmişse de, daha sonra uzlaşmışlardı. Sultan bundan hoşlanmamakla birlikte belli etmedi ve elçiye kıymetli hediyeler ihسان etti. Ümera ve diğer görevliler de sultanın hısmı olan bu elçiye mübalağaya kaçan ölçüde hediyeler verdiler, hatta sır kâtibi daha da ileri giderek yüz yirmi dinar ağırlığında altınla bezeli tırazlarla süslenmiş bir hil'at ve yüz dinar para ihسانında bulundu. Bundan hoşlanan sultan sır kâtibine övgüler yağdırarak dualar etti. Yaklaşık bir buçuk ay sonra bu elçi, maiyeti ve bölgedeki nâiblere dağıtması için Yeşbek'e teslim edilmek üzere çeşitli hayvanların kürklerinden mamul yirmi yedi tane kışlık hil'at ve ordunun nafakası olarak kırk bin dinarla Halep'e uğurlandı¹¹⁷. İbn İyâs, hil'atlerin bir kısmının Yeşbek'e iltica eden Türkmenlere verilmek üzere gönderildiğini belirtmektedir¹¹⁸. Sultan bu maddî takviyeyi daha sonra da sürdürmüş, söz konusu hil'atler ve

¹¹⁵ *Bedâiu'z-zühür*, III, 66.

¹¹⁶ Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 367, 377.

¹¹⁷ Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 368-369, 403-404. Krş. Abdülbasit el-Malaî, *Neylü'l-emel*, VII, 22, 26.

¹¹⁸ *Bedâiu'z-zühür*, III, 68.

nafakanın ardından çok kısa bir süre sonra özel elçileri vasıtasıyla Yeşbek komutasındaki Mısır ordusuna altmış bin dinar daha göndermiştir¹¹⁹.

Peş peşe gelen bu haberler Şahsuvar isyanının sona ermek üzere olduğunu da göstermektedir. Nitekim Yeşbek'ten gelen bir habere göre Şahsuvar emân talebinde bulunuyordu (Şevval 876/Mart 1472). Şahsuvar, kendisine emân verilmesi ve Darende'ye nâib tayin edilmesi karşılığında, annesi, oğlu ve Darende'nin anahtarlarını yollama teklifinde bulundu, ancak Yeşbek onun bizzat sultana itaatini arz etmesi gerektiğini söyleyerek bu teklifi reddetti¹²⁰. Hatîb el-Cevherî, diğer kaynaklarda tespit edemediğimiz, ancak İbn Ecâ'nın verdiği bilgilere¹²¹ uygun düşen bir haber nakletmektedir. Buna göre, Şam bölgesinden gelen bir elçi, Şahsuvar'ın, kardeşi Erdivane, oğlu ve bazı akrabalarını yollayarak Yeşbek'ten emân talebinde bulunduğunu bildirmiş (Zilkâde 876/Mayıs 1472), Sultan Kayıtbay da bu konuda yetkiyi Yeşbek'e bırakmıştır¹²².

Bir ay sonra gelen bir başka elçinin bildirdiğine göre, Zamantı Kale-si'ne sığınmış bulunan Şahsuvar emân talebini tekrarlayarak Darende'nin anahtarlarını yolladı. Yeşbek gönderdiği bir emîr vasıtasıyla kaleyi teslim aldı. Şahsuvar'a da, talebi konusunda sultana danışması gerektiğini ilet-ti¹²³. Hatîb el-Cevherî, Yeşbek'in Şahsuvar'a yolladığı Halepli bir görev-linin onun yanında sadece kırk kişi civarında¹²⁴ adamı kaldığı şeklinde istihbaratta bulunduğunu nakleder. Tarihçi, aynı görevlinin daha önce de Şahsuvar'a gittiğini, ancak o zamanki tespitlerine göre yanındakilerin iki bin kişi olduğunu hatırlatmak suretiyle onun düştüğü durumu zamanın bir cilvesi olarak tasvir etmekte, "Nerede o eski günler" şeklinde tercüme edilebilecek ifadeler kullanmaktadır¹²⁵.

¹¹⁹ Bk. Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 419; Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VII, 30.

¹²⁰ Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 419, 430. Krş. Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VII, 30; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, III, 69.

¹²¹ Bk. İbn Ecâ *el-İrâk beyne'l-Memâlik ve'l-Osmâniyyîne'l-Etrâk maa Rihleti'l-Emîr Yeşbek ed-Devâdâr*, s. 146; Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 73.

¹²² Bk. Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 435.

¹²³ İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, III, 71. Krş. Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VII, 34.

¹²⁴ İbn Ecâ bu sayıyı altmış olarak bildirmektedir (*el-İrâk beyne'l-Memâlik ve'l-Osmâniyyîne'l-Etrâk maa Rihleti'l-Emîr Yeşbek ed-Devâdâr*, s. 146). Ayrıca bk. Yinanç, *Dulkadir Beyliği*, s. 74.

¹²⁵ Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 436-437.

Yanıdakilerin kendisini terk etmesi sebebiyle umudunu kaybeden Şahsuvar teslim olmaktan başka çare bulamamıştır. Onun Zamantı Kalesi'nden inerek teslim olduğunu müjdelemek üzere Kahire'ye bir elçi geldi ve Yeşbek'in konuyla ilgili mektubunu sultana arz etti (Muharrem 877/Haziran 1472). Haberin doğruluğunu teyit ettiren sultan çok sevindi, elçiyi kıymetli hil'atlarla taltif ederken, ümera ve devlet görevlileri de bu elçiye hediye vermekte birbirleriyle yarıştılar¹²⁶. Muhtemelen getirdiği haberin değerinin farkında olan elçi, Zamantı Kalesi'nden çıktıktan sonra on üç gün içinde Kahire'ye ulaşmıştı¹²⁷.

İbn İyâs, bu elçinin getirdiği mektubun muhtevasını, dolayısıyla da Şahsuvar'ın teslim alınması hikâyesini tafsilatlı bir şekilde aktarmaktadır. Buna göre, Şahsuvar, Yeşbek'in Zamantı Kalesi'ni şiddetli bir muhasaraya tâbi tutması ve adamlarının da kendisini terk etmesi sebebiyle teslim olmaktan başka bir çare bulamamış, Sultan Kayıtbay'ın akrabası olan Emîr Timrâz el-Eşrefi'nin¹²⁸ yanına gelmesi talebinde bulunmuştur. Kazasker İbn Ecâ'yı da yanına alan Timrâz, Şahsuvar'ın yanına gitmiş, teslim şartlarını görüşmüştür. İlk görüşmede Timrâz'ın şahsî garantisine rağmen, Şahsuvar daha önce Memlûk askerlerine yaptıklarını düşünerek katledileceği endişesiyle, Yeşbek'e teslim olmak istemediğini, hil'at giyerek sultanın huzuruna girmek istediğini bildirmiş, Timrâz bunun mümkün olmadığını söyleyince anlaşma sağlanamamıştır. Timrâz görüşmeyi Yeşbek'e aktarmış, Şahsuvar'ın taleplerine karşı çıkan Yeşbek, muhasarayı daha da şiddetlendirmiştir. Çıkış yolu bulamayan Şahsuvar, ikinci defa Timrâz'ı çağırılmış, yine Kazasker İbn Ecâ ile kaleye çıkan Timrâz, Şahsuvarla uzun süre müzakerede bulunmuş, hatta bu sürenin uzaması, Memlûk ordusu saflarında onların tutuklandıkları şeklinde yorumlanmıştır. Nihayet Memlûk heyeti yanlarında Şahsuvar ve az sayıda adamıyla kaleden inerek Yeşbek'in karargâhına gitmişlerdir. Şahsuvar'ı çadırında bekleyen Yeşbek, onu iyi karşılamış, hatta hil'at ih-san etmiştir. Yeşbek, ona Şam nâibine gitmesini söylemiş, Timrâzla bir-

¹²⁶ İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, III, 72-73.

¹²⁷ Bk. Abdülbasit el-Malatî, *Neşrü'l-emel*, VII, 41; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, III, 73.

¹²⁸ Sultan Kayıtbay'ın yeğeni olan Emîr Timrâz el-Eşrefî (ö. 902/1497) hakkında bk. Şehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi*, III, 36-38; İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, III, 372-375; İbnü'l-Hımsî, *Havâdisü'z-zamân*, II, 13-14.

likte yanına girdiklerinde nâib ona defalarca adını sormuş, “Şahsuvar” cevabını alınca “Demek ki, ümera ve askerlerimizi katleden meşhur Şahsuvar sensin” demiş, Şahsuvar sükût ile yetinmiştir. Daha sonra, önceden hazırlattığı ve içine tasma şeklinde zincir gizlettiği hil’atı isteyen nâib, bunu Şahsuvar’a giydirmiş, bu sırada zincir de Şahsuvar’ın boynuna geçmiştir. Bunu gören Şahsuvar’ın adamları kılıçlarını çekince, nâibin önceden hazırlıklı adamları hepsini kılıçtan geçirmişlerdir. Tutuklanan Şahsuvar da bir çadıra hapsedilmiştir. Bunu gören Timrâz sözünün çiğnenmesine çok kızdıysa da, sonuç değişmemiştir. Şahsuvar’ın tutuklanmasından sonra, Yeşbek, kardeşi Şahbudak’ı hil’at vererek Elbis-tan nâbliğine tayin etmiştir¹²⁹. İbn İyâs’ın bu rivayetinde ilk defa Şahsuvar için “Allah onun perişan olmasını irade buyurdu” şeklinde bir ifade kullandığını da eklemeliyiz.

Zamantı’da bunlar olurken Kahire’de de çeşitli hazırlıklar yapılıyordu. Sultan öncelikle kadılar ve ulemadan Şahsuvar’ın durumuyla ilgili görüş talep etmiş, bunlar onun hâricî hükmünde kabul edildiği gerekçesiyle katline cevaz vermişlerdi. Daha sonra sultan, Yeşbek’in Gazze’ye girdiğini duyunca merasim hazırlıklarını başlattı, Kahire kapılarından Bâbüzüveyle ve Bâbünnasr’ın¹³⁰ beyaza boyanması ve altın işlemeli armalarla süslenmesini emretti. Kahire’nin baştanbaşa tezyini için emir verdi. Sultan en üst rütbedeki ümerayı karşılama töreni için Kahire dışına gönderdi. Devlet erkânı dört başkadı da dâhil tam kadro bu karşılama merasiminde hazır bulundu. Şahsuvar’ı görmek isteyenlerin izdihamı sebebiyle Kahire’de yol üzerindeki ev ve dükkânların kiralari da çok yüksek rakamlara ulaşmıştı. Hatta örtülerine bürünmüş genç kızlar dahi, insanları katleden, çocukları yetim bırakan ve malları yağmalayan meşhur Şahsuvar’ı görmek için caddelere çıkmışlardı¹³¹.

Nihayet beklenen an geldi. Yeşbek, Şahsuvarla birlikte Kahire’ye girdi (18 Rebülevvel 877/24 Ağustos 1472). Şahsuvar, Yeşbek’in önünde bir atın üzerindeydi. Büyük bir sarığı ve siyah kürkten hil’atıyla uzun bir

¹²⁹ *Bedâiu’z-zühûr*, III, 73-74. Krş. Sehâvî, *ed-Dav’ü’l-lâmi*, III, 274.

¹³⁰ Bunlar ve Kahire’nin diğer kapıları için bk. Makrîzî, *el-Hıtat*, I, 380 vd.

¹³¹ İbn İyâs, *Bedâiu’z-zühûr*, III, 75, 76. Krş. Abdülbasit el-Malatî, *Neşlü’l-emel*, VII, 42, 43. Yeşbek ve beraberindekiler üç gün kaldıkları Dimaşk’ta da büyük merasimle karşılanmıştı. Bk. İbn İyâs, *Bedâiu’z-zühûr*, III, 75.

zincirle bağlanmış olarak seyrediyordu. “Onlar emîrleri”nden biri zincirini tutuyordu. Önlere Kahire valisinin yardımcılarının nezaretinde zincirle bağlı bir şekilde Şahsuvar’ın kardeşleri, akrabaları ve önde gelen ümerasından müteşekkil yirmi kişilik bir grup gidiyordu. Bunlar da sarıklı ve beyaz giysili olup beygirlere bindirilmişlerdi. Yeşbek önünde maiyeti olduğu halde Kahire’yi baştanbaşa geçti. Bütün Kahire halkı onu görmek için yollardaydı. Kadın ve erkek şarkıcılar ona yol boyunca eşlik ettiler. Dükkânların önünde sıralanmış davul ve zurnalar hiç susmuyor, sesleri Kal’atülcebel’den¹³² duyuluyordu. Bu, Kahire’nin nadir günlerinden biriydi. Zamantı’da Şahsuvar’ı teslim alan ve ona kötü muamele görmeyeceğine dair şahsî teminat veren Timrâz el-Eşrefî, sözüne itibar edilmediği için çok öfkelenmiş ve bu merasime katılmayarak¹³³ ordudan ayrı bir şekilde Kahire’ye girmişti.

Yeşbek ise bu merasimin ardından sultanın huzuruna çıktı. İzdihamdan dolayı Yeşbek ve Şahsuvarla Kal’atülcebel’in iç kısmında bir salonda görüşen sultan, Şahsuvar’ı yaptıklarından dolayı yumuşak bir dille azarladı. Şahsuvar hiç cevap vermedi. Daha sonra sultan onun Kahire valisine teslim edilmesini emretti. Vali, Şahsuvar ve daha önce hapsedilmiş olan Yahya da dâhil kardeşlerini teslim aldı. Sultandan daha önce aldığı talimat gereği, Şahsuvar’ın hil’atini çıkarttırdı, beyaz bir elbise giydirdi. Boynuna siyah ve uzun demir çubuklarla çevrili bir tasma taktı. Daha sonra kardeşleri Erdivane, Hudâdâ (Hudâdâd), Yahya ve Selman ile akrabaları ve maiyetini başları açık ve çıplak bir vaziyette develere bindirdi. Onları Bâbüzüveyle’ye kadar bu şekilde götürdü. Önlere münâdîler, “Sultana karşı entrika çevirenlerin cezası budur” diye bağırıyorlardı. Şahsuvar, Bâbüzüveyle’nin ortasında, Yahya onun

¹³² Kal’a veya Kal’atülcebel, Selahaddin Eyyûbî (567-589/1171-1193) tarafından inşasına başlanan, oğlu el-Melikü’l-Adil Seyfeddin (596-615/1200-1218) zamanında tamamlanan ve bu tarihten itibaren gerek Eyyûbî ve gerekse Memlük sultanlarının ikametgâhi olarak kullanılan saray-kaledir. Selahaddin Eyyûbî’nin yeni bir başşehir kurmak amacı ile inşa ettirdiği kale, Kahire’deki Mukattam dağında bulunan bir tepenin üzerindedir. Daha geniş bilgi için bk. İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlik* (Eymen), s. 79-84; Kalkaşendî, *Subhu’l-a’sâ*, III, 368-374; Makrîzî, *el-Hutat*, II, 201-207; Nasser O. Rabbat, *The Citadel of Cairo*, Leiden-New York-Köln 1995, s. 1-17, 50-282; Eymen Fuâd Seyyid, “Kahire”, *DİA*, XXIV (2001), s. 174.

¹³³ İbn Ecâ, onun hil’at giymediği ve sultanın huzurundaki toplantıya katılmadığına da işaret eder (*el-İrâk beyne’l-Memâlik ve’l-Osmâniyyine’l-Etrâk maa Rihleti’l-Emîr Yeşbek ed-Devâdâr* s. 158, 159).

sağında, Erdivane solunda, Hudâdâ ise kapının iç kısmında çengellerle asıldı. Selman adlı kardeşi ise yakışıklı bir genç olduğu için halkın tezahüratı ve Yeşbek'in şefaatiyle asılmaktan kurtuldu. Geri kalanlar ise bir başka yerde tavsît edilerek¹³⁴ katledildi. Bâbüzüveyle'deki Şahsuvar ve kardeşleri ölene kadar çengellerde asılı bırakıldı. Cesetleri halkın seyretmesi için gün boyunca ve gece öylece bırakıldı. Daha sonra yıkanıp kefenlenen Şahsuvar ve kardeşleri, cenaze namazının ardından Kahire'de bir tepeye, meşhur bir türbenin yanına defnedildiler¹³⁵.

İbn İyâs'ın bu noktadan sonra söyledikleri, hem kendi bakış açısını, hem de Memlûk Devleti ve kamuoyunun Şahsuvar isyanına yaklaşımını özetler gibidir. Tarihçi, Şahsuvar'ın ölümünden sonra Kahire'deki merasim için konulan tak ve süslerin söküldüğünü, Şahsuvar fitnesinin sanki hiç olmamış gibi sona erdiğini ifade etmektedir. Oysa bu uğurda nice can ve mallar helak olmuş, ordu üç defa yenilmiş, diğer devletler nazarında sultanın itibarı ciddi bir biçimde sarsılmıştır. Hatta civarda yaşayan bedvîler, Türklere saldırma ve alay etme cüretinde bulunmuşlardır. Neredeyse ülke Çerkez Memlûklerin hâkimiyetinden çıkacaktır. Şahsuvar Halep'i alabilecek kadar cesaretlenmiş, Elbistan'da adına hutbe okutup, para bastırmıştır. Allah, insanlara lütufta bulunmasa ve Şahsuvar'ı perişan etmeseydi, memleket gerçekten büyük bir felakete duçar olacaktır¹³⁶.

¹³⁴ Tavsît cezası, suçluyu kılıçla ikiye ayırmak şeklinde tarif edilmektedir. Bk. Müna Muhammed Bedr, "el-Ukûbât ve turuku tenfizihâ min hulâli suveri'l-mahtûtâtî'l-İslâmiyye mine'l-karnî's-sâbi' hatta'l-karnî'l-hâdî aşera'l-Hicrî (M. XIII-XVII)", *el-Mecelletü't-Târihiyyetü'l-Mısıriyye*, XLIII (2005), s. 321-322; Saîd Abdülfettah Âşûr, *el-Müctemau'l-Musrî fi asri selâtüni'l-Memâlik*, Kahire 1992, s. 111; Samira Kortantamer, *Bahrî Memlûklar'da Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler*, İzmir 1993, s. 94 dn. 386.

¹³⁵ İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, III, 76-78. Krş. İbn Ecâ, *el-İrâk beyne'l-Memâlik ve'l-Osmâniyyîne'l-Etrâk maa Rihleti'l-Emîr Yeşbek ed-Devâdâr* s. 157-160; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, III, 274-275; a.mlf., *Vecîzü'l-keâm*, II, 839; Abdülbasit el-Malatî, *Nejlü'l-eme*, VII, 43-44; İbn Sibât el-Gazzî, *Târihu İbn Sibât*, II, 813. Hatîb el-Cevherî'nin eserinde, Yeşbek'in Kahire'ye dönüşüyle ilgili kısım eksiktir. Bk. Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, s. 470 vd. Eserin nâşiri Hasan Habeşi de, kendisinin neşrettiği nüshanın eksik olduğuna işaret eder (Hatîb el-Cevherî, *İnbâü'l-hesr*, nâşir mukaddimesi, s. 21).

¹³⁶ *Bedâiu'z-zühûr*, III, 78. İbn İyâs, eserinin bir başka yerinde, Akkoyunlu hükümdârı Uzun Hasan'ın Memlûklere karşı düşmanca tavır takınması ve Halep'e saldırma teşebbüslerinde bulunmasının, bir açıdan Şahsuvar'ın başarılarından cesaret almasından kaynaklandığına işaret etmektedir (*Bedâiu'z-zühûr*, III, 53-54).

Şahsuvar meselesinin halledilmesi, yapılan merasim ve şenliklerden de rahatlıkla anlaşılacağı gibi, Memlûk yönetiminde ve halkta büyük bir rahatlama ve sevinç meydana getirmiştir. Tarihçiler, Sultan Kayıtbay'ın Şahsuvar'ı getiren Yeşbek'e verdiği son derece kıymetli hediyeleri ayrıntılarıyla zikretmektedirler¹³⁷. Abdülbasit el-Malatî de ayrıca, birçok şairin Yeşbek için kaleme aldıkları şiirleri ona hediye ettiklerinden bahseder¹³⁸. İbn İyâs bu şiirlerden birisini eserinde nakletmektedir¹³⁹.

Şahsuvar'ın yakalanmasından memnun oldukları hissedilen Memlûk tarihçileri, biyografisini verdikleri bölümlerden açıkça anlaşıldığı gibi bu cesur Dulkadir beyinin kahramanca mücadelesini takdir etmekten de geri kalmamışlardır. Nitekim Sehâvî, çokça Kur'ân okuması, Pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutması gibi dindarlığıyla alâkalı rivayetleri naklettikten sonra, Şahsuvar'ın güzel görünüşlü, saygı uyandıran bir kişi olduğunu söylemekte, önde gelen birçok Memlûk emîrinin onun öldürülmesine çok üzüldüklerini de eklemektedir¹⁴⁰. Abdülbasit el-Malatî, Şahsuvar'ı kahraman, asil, gözü pek, basiret ve irfan sahibi bir kişi şeklinde överken, cesareti, azmi ve izzeti bakımından Dulkadir beylerinin en büyüğü olduğuna da işaret eder¹⁴¹. Şahsuvar'ın asılmasından sonraki bilgi ve yorumların sahibi İbn İyâs ise, onu övmekte diğer tarihçilerle yarış halindedir. Tarihçi, Şahsuvar'da liderlik özellikleri ve haşmet bulunduğunu söylerken, onun kahraman ve cesur bir kimse olduğuna, Dulkadiroğulları ailesinin en büyük beylerinden biri olarak, ailesinden daha önce kimsenin nail olmadığı muvaffakiyetler elde ettiğine işaret etmektedir. Sehâvî'nin de temas ettiği gibi¹⁴², İbn İyâs onun bu şekilde öldürülmesinin Emîr Timrâz'a çok ağır geldiğini ve onu çok üzdüğünü, uzunca bir süre kırgınlığının devam ettiğini ifade etmektedir. Hatta Timrâz'ın yakın dostlarına, Şahsuvar'ın mezarının yanından geçerken

¹³⁷ Bk. Sehâvî, *Vecîzü'l-keîâm*, II, 839; Abdülbasit el-Malatî, *Neylü'l-emel*, VII, 43-44.

¹³⁸ *Neylü'l-emel*, VII, 46.

¹³⁹ Bk. İbn İyâs, *Bedâiü'z-zühûr*, III, 79.

¹⁴⁰ *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, III, 275.

¹⁴¹ *Neylü'l-emel*, VII, 45.

¹⁴² *Vecîzü'l-keîâm*, II, 839.

utandığını, kendisine güvenen bu beyin mağdur edilerek katledildiğini söylediği şekilde bilgiler de aktarmaktadır¹⁴³.

Son olarak şu noktaya da işaret etmeliyiz ki, Şahsuvar isyanı, Memlük kamuoyunda derin bir iz bırakmış, mesele halledildikten sonra da uzunca bir süre bu izin yansımaları devam etmiştir. Nitekim bu isyanın hemen ardından Akkoyunluların Memlük bölgesine doğru harekete geçmeleri, akıllara Şahsuvar isyanını getirmiş, insanlar bu son hadiseyi zihinlerindeki tesiri devam eden Şahsuvar meselesiyle karşılaştırmaktan kendilerini alamamışlar, şairler de Akkoyunluların geri püskürtülmesinden sonra kaleme aldıkları şiirlerde Şahsuvar isyanına atıfta bulunmuşlardır¹⁴⁴. Bu hususta verilebilecek belki de en çarpıcı örnek, Şahsuvar isyanından yaklaşık yarım asır sonra İbn İyâs'ın, Memlük Devleti'nin son sultanı el-Melikü'l-Eşref Tomanbay'ın (922-923/1516-1517) Bâbüzüveyle'de asılmasıyla ilgili sözleridir. Tarihçi, Tomanbay'ı kastederek, Şahsuvar'ın idamından sonra bu kapıda böylesine şöhret sahibi bir kimsenin asılmadığını ifade etmektedir¹⁴⁵.

Sonuç ve Değerlendirme

Memlük Devleti, kuruluşundan yıkılışına kadar geçen yaklaşık iki buçuk asırlık zaman diliminde kuzey sınırında daima sorunlar yaşamıştır. Sultan Baybars'tan itibaren Türkmenleri iktâ ve emîrlik tevcihiyle buraya yerleştirmek ve ilk zamanlarda İlhanlılar ve Ermeniler, daha sonra da Osmanlılara karşı bir tampon bölge oluşturmak suretiyle bu sorunu çözmeye çalışmışlardır. Ancak bu Türkmenlerden Dulkadiroğulları ve Ramazanoğulları gibi grupların zamanla güçlenerek müstakil hareket etmeye çalışmaları veya Memlük Devleti'nin genel siyasî tavrına muhalif hareketlere girişmeleri başka sorunları beraberinde getirmiştir.

Bahsi geçen bölgedeki Türkmen beyliklerini daima kendisine tâbi unsurlar olarak kabul eden Memlük Devleti, onların müstakil veya kendi hedeflerine aykırı hareketlerine müsaade etmemiş, fırsatlar elverdiğinde bu neviden faaliyetleri en ağır biçimde cezalandırmıştır. Memlük-

¹⁴³ *Bedâiu'z-zühûr*, III, 78.

¹⁴⁴ Bk. İbn İyâs, *Bedâiu'z-zühûr*, III, 80, 86-87, 140.

¹⁴⁵ *Bedâiu'z-zühûr*, V, 177.

Dulkadıroğulları münasebetleri de bahsettiğimiz çerçevede geliştiğinden genelde sorunlu olmuş, özellikle burada ele aldığımız Şahsuvar Bey zamanında Osmanlı müdahalesinin de söz konusu olması yüzünden ilişkiler silahlı mücadeleye dönüşmüştür.

Bir tarafta Elbistan ve civarının atalarının mülkü ve Dulkadıroğulları halkının toprağı olduğunu düşünen Şahsuvar Bey, diğer tarafta bölgeyi ve halkını kendine tâbi unsurlar olarak telakki eden Memlûkler olunca çatışma kaçınılmaz hale gelmiştir. Ancak itibarı ve nüfuzu sarsılan Memlûkler açısından bu mücadelenin ifade ettiği anlam daha büyüktür. İbn İyâs'ın da ifade ettiği gibi, biri Şam ikisi Mısır toplam üç Memlûk ordusu Şahsuvar Bey karşısında yenilmiş, diğer devletler ve muhalif unsurlar nazarında sultanın itibarı ciddi bir biçimde sarsılmıştır. Neredeyse ülke Çerkez Memlûklerin hâkimiyetinden çıkacak duruma gelmiştir.

Memlûk devlet ricali ve kamuoyunu sarsan üç şey olmuştur. Birincisi, kendilerine tâbi bir beyliğin onlara meydan okuması, hatta üzerine yollanan orduları ağır hezimetlere uğratmasıdır. İkincisi, devletin itibarının sarsılması sebebiyle o zamanın diğer devletleri karşısında mahcup duruma düşülmesi, Mısır ve Suriye kırsalında yaşayan bedevî unsurların aşağılamalarına maruz kalınmasıdır. Üçüncüsü ise, daha önce de işaret edildiği gibi, dönemin yükselen gücü ve yeni hasım kabul edilen Osmanlıların sınırlı da olsa bu hadiseye müdahale etmesidir. Bu üç faktör, Şahsuvar Bey isyanının bir şekilde bastırılmasını, devletin bekası için elzem hale getirmiştir.

Diğer taraftan, Memlûk Devleti'nin dâhilde yaşadığı bazı sıkıntılar isyanın bastırılmasını zorlaştırmıştır. Meselâ, bu isyanın, Sultan Hoşkadem'in hasta olduğu son dönemlerine tesadüf etmesi meseleyle ciddi bir şekilde ilgilenilmesini engelleyen bir etken gibi gözükmemektedir. Nitekim isyan büyüme temayülü gösterdiği sıralarda Mısır'dan gönderilmesi düşünülen ordunun sefere çıkışı iptal edilmiş, daha sonra Suriye birlikleri sefere yollanmıştır. Bu birlikler de bu sırada hasta olan sultan tarafından değil, onun adına hareket eden dönemin kudretli emîri Hayrbek'in gayretleriyle gönderilebilmiş, sonuç, iç çekişmelerin muharebe meydanına yansısıyla ağır bir mağlubiyet olmuştur. Daha sonra gelen peş peşe iktidar değişiklikleri ve memlûk gruplarının hizip mücadeleleri konuyu ikinci plana itmiştir. Nihayet Kayıtbay'ın tahta çıkmasıyla

isyani bastırmak için ciddi tedbirler alınmaya başlamıştır. Ancak sultanın otoritesini yerleştirmesinin zaman alması, teşkil ettiği birliğe devreden çıkarmayı düşündüğü Hoşkadem'e mensup memlüklerden seçim yapması ve bu sırada Şahsuvar'ın yeni katılımlarla gücünü artırması gibi etkenler Mısır'dan giden ilk ordunun da yenilmesine sebep olmuştur. Kayıtbay'ın Mısır'dan yolladığı ikinci ordu ise Şahsuvar'ın taktik manevralarına karşılık veremediği için mağlup olmuştur. Nihayet sultan, dönemin en kudretli emîri Yeşbek'i komutan tayin ettiği büyük bir ordu teşkil etmiş, Mısır'dan yola çıkan bu üçüncü ordu, bölgedeki bazı Bozok ve Üçok Türkmenlerinin de desteğini alarak meseleyi halledebilmiştir.

Memlükleri uzunca bir süre uğraştıran Şahsuvar Bey isyanı, sadece silahlı mücadele boyutunda kalmamış, Memlük Devleti ve kamuoyunun halet-i ruhiyesinde de derin tesirler meydana getirmiştir. Şahsuvar'ın peş peşe kazandığı başarılar, devlet yönetiminin içte ve dışta itibarını zedelerken, kamuoyunu korku ve endişeye sürüklemiştir. Memlük askerleri ise, İbn İyâs'ın ifadesiyle korkudan neredeyse Şahsuvar'ın adını anamaz duruma gelmişlerdir. Bu olumsuz tesirlerin yanı sıra, Şahsuvar adına müspet etkilerden de bahsedilmelidir. Meselâ devlet yönetimindeki bazı yüksek rütbeli emîrler, bu kahraman ve gözü pek adama saygı duymaya başlamış, hatta öldürülmesinden ciddi olarak rahatsızlık hissetmişlerdir. Halk ise Memlük ordusuna defalarca yenilgi yaşatan Şahsuvar'ı, yakalandıktan sonra görebilmek için caddelere hücum etmiştir. İbn Ecâ ve Hatîb el-Cevherî istisna edilecek olursa dönemin tarihçileri silahlı mücadele sırasında genelde Şahsuvar'a karşı mutedil sayılabilecek bir dil kullanmışlar, vefatından sonra ise, takdir ettikleri bu cesur Türkmen beyini güzel vasıflarla niteleyerek anlatmışlardır.

Sonuç olarak şunu da ifade etmeliyiz ki, Şahsuvar Bey, dönemin güçlü devletlerinden birine meydan okuma cesaretini göstermiş dirayetli bir devlet adamıdır. Ancak, devrin güçlü ordularından birine sahip olan Memlüklere karşı, Türkmenlerin saf değiştirmesinin de etkisiyle daha fazla direnememiş, kendisi gibi hareket eden atalarıyla aynı akıbete duçar olmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdülbasıt el-Malatî, Zeyneddin b. Halil b. Şahin ez-Zâhirî (ö. 920/1514), *Neylî'l-emel fî zeylî'd-Düvel* (nşr. Ömer Abdüsselam Tedmürî), I-IX, Beyrut 2002.
- Aktan, Ali, "Memlûk-Haçlı Münasebetleri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, 106 (1997), s. 416-451.
- Amitai-Preiss, Reuven, *Mongols and Mamluks: The Mamluk-Ilkhanid War, 1260-1281*, Cambridge 1996.
- Âşûr, Fayed Hammâd, *el-Alâkâtü's-siyâsiyye beyne'l-Memâlîk ve'l-Muğûl fî'd-Devleti'l-Memlûkiyyeti'l-ülâ*, Kahire 1976.
- Âşûr, Saîd A. *el-Müctemau'l-Mısrî fî asri Selâtîni'l-Memâlîk*, Kahire 1992.
- Ayalon, David, "Awlâd al-Nâs", *EP*, I (1954), s. 765.
- , "Names, Titles and 'nisbas' of the Mamlûks", *The Mamlûk Military Society*, Collected Studies, London 1979, s. 189-232.
- , "Studies on the Structure of the Mamluk Army-I", *BSOAS*, XV (1953), s. 202-228; aynı makale II, *a.e.*, XV (London 1953), s. 448-476; aynı makale III, *a.e.* XVI (1954), s. 57-90.
- , "The System of Payment in Mamluk Military Society", *JESHO*, I (1958), s. 37-65, s. 257-295.
- Derrâc, Ahmed, "Mersûmü's-Sultan Kayıtbay el-Hâs bi-Küttâbi's-sır ve'l-kudât ve's-sâdır fî şehri Şevvâl 874 h.", *Mecelletü'l-Bahsi'l-İlmî ve't-Türâsi'l-İslâmî*, III (Mekke 1400/1980), s. 257-282.
- , "Terâcimü küttâbi's-sır fî'l-asri'l-Memlûkî", *Mecelletü'l-Bahsi'l-İlmî ve't-Türâsi'l-İslâmî*, IV (Mekke 1401/1981), s. 315-350.
- Dühmân, Muhammed Ahmed, *Mu'cemü'l-elfâzî't-târîhiyye fî'l-asri'l-Memlûkî*, Beyrut 1990.
- Ergun, Nuray, *Aynı Câlât Savaşı ve Neticeleri (658/1260)* (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 1999.
- Eymen Fuâd Seyyid, "Kahire", *DİA*, XXIV (2001), s. 173-175.

- Gül, Muammer, “Mısır Memlûkları’nda Bir Sürgün Sistemi Olan Battallık ve Kudüs”, *Belleten*, LXVI/246 (2002), s. 363-370.
- Hasan el-Bâşâ, *el-Fünûnü’l-İslâmiyye ve’l-vezâif ale’l-âsâri’l-Arabiyye*, I-III, Kahire, ts.
- Hatîb el-Cevherî, Nureddin Ali b. Davud b. İbrahim es-Sayrafi (ö. 900/1495), *İnbâü’l-hesr bi-ebnâi’l-asr* (nşr. Hasan Habeşî), Kahire 1970.
- Holt, P. M., “Memlûk Sultanlığında Devlet Yapısı” (çev. Samira Kortantamer), *Belleten*, LII/202 (1988), s. 227-246.
- İbn Ecâ, Muhammed b. Mahmûd el-Halebî (ö. 881/1476), *el-İrâk beyne’l-Memâlik ve’l-Osmâniyyîne’l-Etrâk maa Rihleti’l-Emîr Yeşbek ed-Devâdâr li-Muhammed b. Mahmûd el-Halebî el-Mülakkab bi’bni Ecâ* (nşr. Muhammed Ahmed Dühmân), Dimaşk 1986
- İbn Fazlullah el-Ömerî, Şihabeddin Ahmed b. Yahya (ö. 749/1349), *Mesâlikü’l-ebşâr fi memâlikü’l-emsâr, Memâlikü Mısr ve’ş-Şâm ve’l-Hicâz ve’l-Yemen* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid), Kahire 1985.
- İbn İyâs, Muhammed b. Ahmed (ö. 930/1524), *Bedâü’z-zühûr fi vekâü’d-dühûr* (nşr. Muhammed Mustafa), I-V, Kahire 1982-1984.
- İbn Sibât el-Gazzî, Hamza b. Ahmed b. Ömer, *Sıdku’l-ahbâr-Târîhu İbn Sibât* (nşr. Ömer Abdüsselam Tedmürî), I-II, Trablus 1993.
- İbn Şahin ez-Zâhirî, Garsüddin Halil (ö. 873/1468), *Şübdetü Kesfi’l-memâlik ve beyânü’t-turuk ve’l-mesâlik* (nşr. Paul Ravaisse), Paris 1894.
- İbn Tağriberdî, Ebü’l-Mehâsin Cemaleddin Yusuf (ö. 874/1469), *en-Nücümü’z-zâhire fi mülûki Mısr ve’l-Kâhire*, XVI (Cemaleddin eş-Şeyyâl-Fehim M. Şeltût), Kahire 1972.
- İbn Tolun, Şemseddin Muhammed b. Ahmed (ö. 953/1546), *Müfâkehü’l-hullân fi havâdisi’z-zamân* (nşr. Halil el-Mansur), Beyrut 1998.
- İbnü’l-Himsî, Şihabeddin Ahmed b. Muhammed b. Ömer (ö. 934/1528), *Havâdisü’z-zamân ve vefiyâtü’ş-şüyüh ve’l-akrân* (nşr. Ömer Abdüsselam Tedmürî), I-III, Beyrut 1999.
- İbnü’l-İmâd, Abdülhay b. Ahmed (ö. 1089/1679), *Şezerâtü’z-zeheb fi ahbâri men zeheb* (nşr. Abdülkadir el-Arnaûd-Mahmud el-Arnaûd), I-X, Dimaşk 1986-1993.

- el-Kalkaşendî, Ahmed b. Ali (ö. 821/1418), *Subhu'l-a'şâ fi sinâati'l-inşâ*, I-XV, Kahire 1910-1920.
- Kanat, Cüneyt, "Memlûkler'in Baybars Zamanındaki (1360-1377) Suriye-Çukurova Siyaseti ve Bu Siyasetin Çukurova'nın Türkleşmesindeki Rolü", *III. Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Sempozyumu, Bildiriler*, Adana 1999, s. 423-434.
- Koprıman, Kazım Yaşar, "Mısır Memlûkleri (1250-1517)" *Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi*, VI (1992), s. 433-543.
- , "Mısır Memlûkleri (1250-1517)", *Türkler*, V (2002), s. 99-126.
- Kortantamer, Samira, *Bahrî Memlûklar'da Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler*, İzmir 1993.
- , "Memlûklarda Devlet Yönetimi ve Bürokrasi" *Tarih İncelemeleri Dergisi*, II (1984), s. 27-45.
- el-Makrîzî, Takıyyüddin Ahmed b. Ali (ö. 845/1441), *Kütübü'l-Mevâiz ve'l-i'tibâr bi-zikri'l-hutat ve'l-âsâr*, I-II, Beyrut, ts.
- Müna Muhammed Bedir, "el-Ukûbât ve turuku tenfizihâ min hılâli suveri'l-mahtûtâti'l-İslâmiyye mine'l-karni's-sâbi' hatta'l-karni'l-hâdî aşera'l-Hicrî (M. XIII-XVII)", *el-Mecelletü't-Târihiyyetü'l-Mısriyye*, XLIII (2005), s. 279-350.
- Özaydın, Abdülkerim, "Abdülbâsit el-Malatî", *DİA*, I (1988), s. 201-202.
- , "Aynicâlût Savaşı", *DİA*, IV (1991), s. 275-276.
- Özbek, Süleyman, "Yakın Doğu Türk-İslâm Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud", *Türkler*, V (2002), s. 127-133.
- Rabbat, Nasser O., *The Citadel of Cairo*, Leiden-New York-Köln 1995.
- es-Schâvî, Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman (ö. 902/1497), *ed-Dav'ü'l-lâmi' li-ehli'l-karni't-tâsi'*, I-XII, Kahire, ts.
- , *Vecîzü'l-keîâm fi'z-zeyl alâ Düveli'l-İslâm* (nşr. Beşşâr A. Maruf v.dğr.), I-IV, Beyrut 1995.
- Seyyid Muhammed es-Seyyid, "Evlâdü'n-Nâs", *DİA*, XI (1995), s. 525-526.
- Smith, John M. Jr., "Ayn Jâlût: Mamlûk Success or Mongol Failure?", *HJAS*, ILIV/2 (1984), s. 307-328.

- Sümer, Faruk, “Çukurova Tarihine Dâir Araştırmalar (Fetihten XVI. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, I/1 (1963), s. 1-113.
- es-Süyûtî, Celaleddin Abdurrahman b. Ebû Bekir (ö. 911/1505), *Hüsnü'l-muhâdara fî ahbâri Mısr ve'l-Kâhire*, Kahire, ts.
- Tansel, Selâhattin, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed'in Siyâsî ve Askerî Faaliyeti*, Ankara 1999.
- Tekindağ, Şehabettin, “Fâtih Devrinde Osmanlı-Memlûklu Münasebetleri”, *İÜEF Tarih Dergisi*, XXX (1976), s. 73-98.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal*, Ankara 1988.
- , *Anadolu Beylikleri*, Ankara 1988.
- Yiğit, İsmail, *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslâm Tarihi: Memlûkler*, VII, İstanbul 1991.
- Yiğit, İsmail-Mustafa Çuhadar, “İbn Tağrıberdî”, *DİA*, XX (1999), s. 385-388.
- Yinanç, Refet, *Dulkadir Beyliği*, Ankara 1989.
- , “Dulkadiroğulları”, *DİA*, IX (1994), s. 553-557.

